

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Бюджетний устрій держави та особливості його формування в умовах бюджетної децентралізації України

Студента 2 курсу, 5-м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації
«Публічні фінанси»

Литвинова
Владислава
Васильовича

Науковий керівник к.е.н.,
доцент

Маркуц Юлія
Ігорівна

Керівник освітньо-професійної програми д.е.н.,
професор

Макогон Валентина
Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів,
д.е.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2021

ЗМІСТ

УКРАЇНИ.....	6
1.1 Сутність та роль бюджету і бюджетного устрою в умовах бюджетної децентралізації України.....	6
1.2 Структура та принципи побудови бюджетного устрою в Україні.....	11
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ.....	15
2.1 Аналіз динаміки надходжень Зведеного бюджету України.....	15
2.2 Оцінка виконання видаткової частини Зведеного бюджету України.....	23
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОГО УСТРОЮ В УКРАЇНІ.....	32
3.1 Світовий досвід формування бюджетного устрою в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою.....	32
3.2 Пріоритетні напрями розвитку бюджетного устрою в умовах бюджетної децентралізації України.....	44
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОГО УСТРОЮ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

ВСТУП

Здійснення ефективної бюджетної політики займає вагоме місце у процесі регулювання економічного розвитку країни. Особливої актуальності в умовах здійснення ринкових перетворень в українській економіці набувають питання змісту фінансової діяльності держави, реформування бюджетного устрою, удосконалення процесу бюджетного планування з орієнтацією на досягнення конкретних результатів діяльності. Проведення реформ значною мірою залежить від стану фінансів держави та її основної складової – бюджету.

В сучасних умовах розвитку економіки країни зростає роль бюджетного устрою як інструменту регулювання економічного розвитку країни. Основними завданнями функціонування ефективного бюджетного устрою держави є забезпечення економічного зростання України та піднесення життєвого рівня населення. Вирішення цих завдань вимагає насамперед оперативного прийняття обґрунтованих стратегічних рішень для забезпечення виконання бюджету країни, що обумовлює необхідність створення цілісної системи збирання, оброблення, передачі, зберігання, аналізу, візуалізації і документування статистичної інформації з метою оцінювання, діагностики, моделювання та оперативного прогнозування зазначеного процесу. Від якості та своєчасності прийняття рішень щодо управління державними фінансами залежить збалансованість бюджетної системи та результативність бюджетного регулювання. Внаслідок цього виникає необхідність не лише поглиблення рівня адаптації існуючих теоретичних положень до реалій української економіки, а й розробки практичних рекомендацій щодо удосконалення вітчизняного бюджетного устрою в умовах бюджетної децентралізації України.

Питання змісту бюджетного устрою, його складових, питання пошуку раціональних шляхів розв'язання існуючих бюджетних проблем були предметом дослідження провідних вітчизняних та зарубіжних учених. До них,

зокрема, належать праці таких вчених як О.Д. Василик, В.М. Опарін, В.М. Федосов, С.І. Юрій, І.Я. Чугунов, І.Г. Лук'яненко, Л.В. Лисяк та ін. Питання побудови бюджетного устрою та ефективних взаємовідносин досліджують багато науковців та практиків. В сучасних умовах важливе значення відіграє організація бюджетного устрою України, здійснення видатків та планування доходів, врегулювання принципів організації бюджетної системи в Україні з їх ефективним втіленням на практиці.

Мета роботи полягає у розкритті теоретичних та удосконаленні методологічних засад бюджетного устрою держави та особливостей його формування в умовах бюджетної децентралізації України.

Для досягнення поставленої мети доцільним є вирішення наступних завдань:

- вивчити сутність та роль бюджету і бюджетного устрою в умовах бюджетної децентралізації України;
- визначити структуру та принципи побудови бюджетного устрою країни;
- проаналізувати динаміку надходжень Зведеного бюджету України;
- здійснити оцінку виконання видаткової Зведеного бюджету України;
- розглянути світовий досвід формування бюджетного устрою в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою;
- запропонувати пріоритетні напрями розвитку бюджетного устрою в умовах бюджетної децентралізації України

Об'єктом дослідження є бюджетний устрій держави.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та практичні аспекти функціонування бюджетного устрою держави.

Методи дослідження. У процесі дослідження теоретико-методологічних засад та практичних аспектів функціонування бюджетного устрою в Україні

застосовувалися економіко-статистичні й економіко-математичні методи аналізу, методи абстрагування. Застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, структурний, порівняльний та факторний методи.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти з питань бюджетного регулювання та засад функціонування бюджетного устрою, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених. Інформація, використана в процесі дослідження, містить офіційні дані Державного комітету статистики України, Державної казначейської служби України та Міністерства фінансів України.

Випускна кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

Практичне значення отриманих наукових результатів дослідження полягає у систематизації напрямів удосконалення бюджетного устрою держави та особливості його формування в умовах бюджетної децентралізації України.

Апробація результатів дослідження. За результатами виконання випускної кваліфікаційної роботи опубліковану 1 статтю: Бюджетний устрій держави та особливості його формування в умовах бюджетної децентралізації України // Зб. наук. ст. студ.- К.: Київ. нац. торг-ек. ун-т, 2021.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОГО УСТРОЮ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

1.1 Сутність та роль бюджету і бюджетного устрою в умовах бюджетної децентралізації України

В сучасних ринкових умовах, бюджет — це складне економічне і багатогранне явище, без якого не може існувати жодна держава. В більшості країн світу бюджет є одним з основних інструментів, за допомогою якого здійснюється реалізація діяльності держави. Об'єктивна необхідність бюджету зумовлена діяльністю держави, необхідністю перерозподілу валового внутрішнього продукту між сферами діяльності, територіями країни внаслідок нерівномірності їхнього розвитку, між окремими верствами населення для забезпечення найбільш вразливих його категорій фінансовими ресурсами.

З економічної точки зору можна запропонувати визначення бюджету як сукупності економічних правовідносин з приводу формування, розподілу і використання централізованих фондів грошових ресурсів для фінансування завдань, що покладені на органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Правове визначення бюджету полягає в тому, що він надає органам влади, які його затверджують, можливість вищого постійного керівництва в галузі фінансової діяльності, контролю діяльності виконавчо-розпорядчих органів, які складають і виконують бюджет [16, с. 23].

Згідно з Бюджетним кодексом України, бюджет – це план формування і використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань та функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної

Республіки Крим та місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [12, с. 27].

Бюджет як правова категорія має характерні особливості: по-перше – це загальнодержавний фонд грошових коштів, утворений для того, щоб покривати державні видатки, по-друге, - це фінансовий план держави, в якому відображені всі доходи і видатки, по-третє – це основний фінансовий план держави, оскільки разом із цим планом існують і фінансові плани підприємств, установ і організацій. Як основний фінансовий план бюджет характеризується відповідною універсальністю та координацією [53, с. 160].

Бюджет завжди є керівним і координаційним планом стосовно інших фінансових планів (планів господарських товариств, кошторисів державних установ тощо) [35, с. 126].

Окрім економічного і правового аспектів, можна виокремити і матеріальну сторону поняття, відповідно до якої бюджет розглядається як фонд фінансових ресурсів, що перебуває у розпорядженні органів виконавчої влади певного рівня й використовується для виконання поставлених перед ними завдань та функцій, передбачених чинним законодавством України.

Бюджет держави слід розуміти, як єдиний фонд фінансових ресурсів, мобілізованих відповідними органами влади згідно до чинного законодавства на виконання зобов'язань держави шляхом здійснення видатків із бюджетів усіх ланок єдиної бюджетної системи України [2, с. 3].

Бюджет держави – це сукупність законодавчо регламентованих грошових відносин між державою, з одного боку, і юридичними та фізичними особами, з іншого боку, з приводу розподілу і перерозподілу ВВП з метою формування й використання централізованого фонду грошових коштів, призначеного для забезпечення виконання державою її функцій [52, с. 161].

Проаналізувавши вищенаведені визначення досліджуваної категорії «бюджет» можна зробити висновок, що визначення сутності даного поняття

розглядаються з точки зору економічного та правового аспектів. Отже, бюджет є економічною категорією, необхідною державі для виконання покладених на неї завдань та функцій [7, с. 155].

Сутність бюджету реалізується через його функції:

Розподільча – дозволяє сконцентрувати грошові кошти у розподілі держави і використати їх на задоволення загальнодержавних потреб.

Контролююча – наскільки своєчасно та повно фінансові ресурси потрапляють до розпорядження держави, чи відповідають розміри державних централізованих ресурсів потребам держави, чи ефективно використовуються бюджетні кошти.

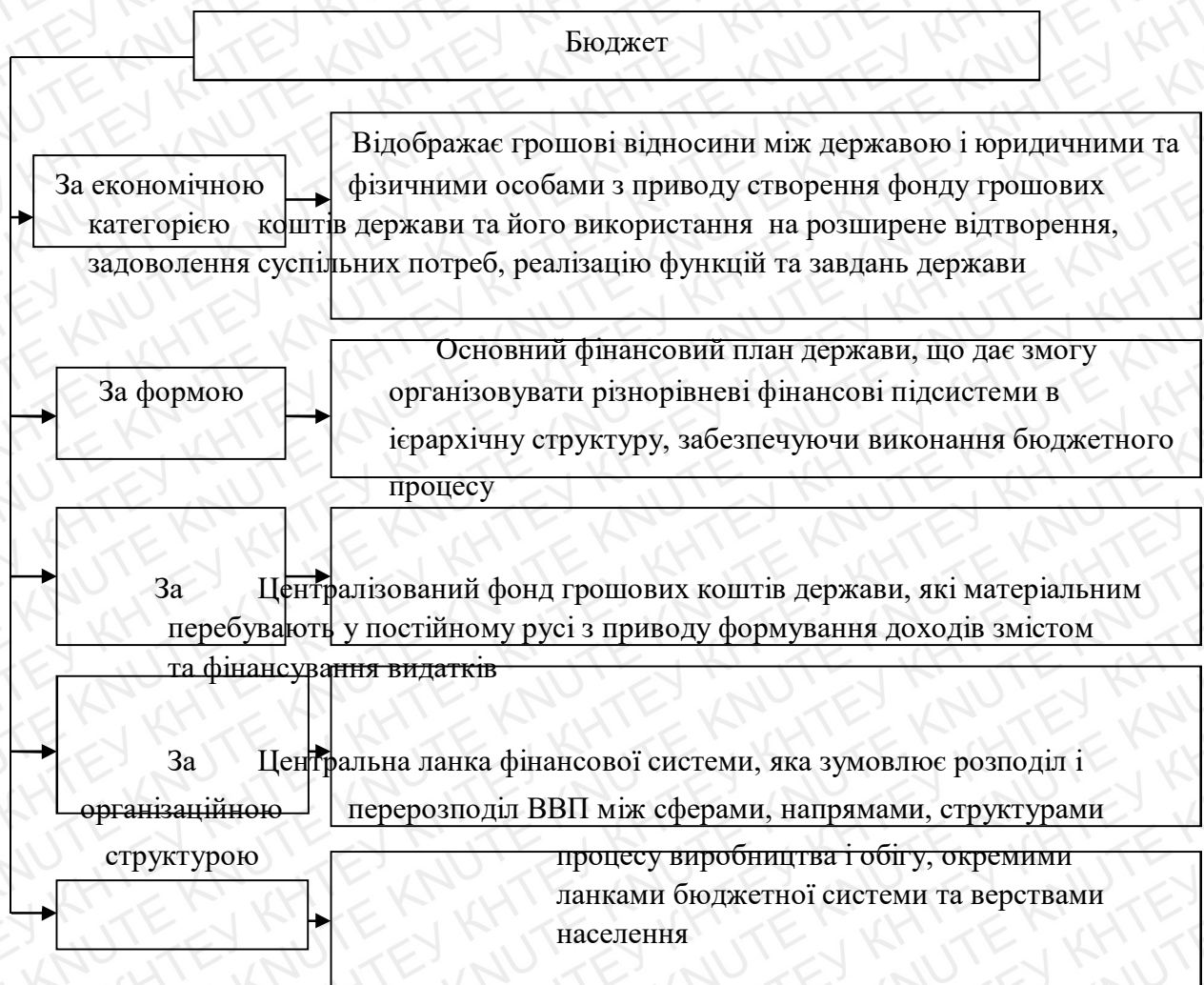
Державний бюджет використовується і як інструмент регулювання та стимулювання економіки з боку держави. Особливо важлива роль цієї функції в умовах нестабільної економіки, коли держава вимушена втручатися в виробничі та соціальні процеси.

Важливе значення належить також соціальній функції бюджету. В останні роки в Україні спостерігається зміцнення бюджету не тільки як основного важеля ефективного розвитку економіки, але прагнення до вирішення в першу чергу соціальних проблем суспільства за рахунок коштів бюджету [51].

Визначення категорії «бюджет» за різними ознаками представлено на рис. 1.1.

Поняття бюджету нерозривно пов'язано з поняттям бюджетного устрою. Відповідно до існуючого адміністративного устрою, в Україні побудований бюджетний устрій унітарного типу, а міжбюджетні відносини базуються на засадах, визначених центральною владою та її законодавчо-правовими актами [11]. Побудова міжбюджетного регулювання, принципи формування і використання коштів державного та місцевих бюджетів усіх рівнів жорстко залежать від організації державної влади на двох рівнях – державному та місцевому.

Так, за структурною складовою “бюджетний устрій” – це організована сукупність взаємодіючих між собою елементів: інституцій (правила, норми, бюджетне право тощо); бюджетних інститутів (державний бюджет, місцеві бюджети, центральні органи влади, державні установи, організації); державних засобів регулювання; бюджетного механізму (фінансові інструменти, методи, важелі, технології, які сукупно забезпечують реалізацію функцій, необхідних для діяльності держави та стимулювання ринкової економіки).

Обов'язковий документ у вигляді Закону, який юридично забезпечує організацію бюджетного процесу і функціонування бюджетної системи

Рис. 1.1. Визначення категорії «бюджет» за різними ознаками [63, с. 55]

За функціональною ознакою, бюджетний устрій забезпечує: соціальний захист та культурний розвиток (освіта, наука, охорона здоров'я, соціальний захист, культура та фізична культура тощо); здійснення економічної діяльності в стратегічно важливих галузях, стимулювання перспективних напрямів економічної діяльності; функціонування інституту держави (державне управління, вибори, державний борг, оборона від зовнішніх загроз, підтримання внутрішнього правопорядку тощо) [38, с. 19].

З точки зору правового аспекту, бюджетному устрою притаманні структурованість, чіткість, нормативність, предметна визначеність. Структурованість визначена в законодавстві, згідно до Бюджетного кодексу складається із державного та місцевих бюджетів. Чіткість пояснюється тим, що кожна його ланка обслуговує розподілення надходжень та видатків різних рівнів. Нормативність полягає у тому, що бюджетні відносини регулюються Конституцією України, Бюджетним кодексом, та встановлюються виключно законами України. Предметна визначеність обумовлюється специфікою правового регулювання, а саме особливостями суспільних відносин, які виникають в процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, які входять до складу бюджетного устрою держави, що регулюються нормами бюджетного права [12, с. 163].

Науковці визначають бюджетний устрій України як – сукупність окремих її ланок, юридично пов'язаних між собою, яка ґрунтується на загальноприйнятих принципах, що відповідають міжнародним стандартам [2].

На даний час відсутня єдина думка щодо визначення сутності та тлумачення поняття «бюджетний устрій». Але, наведені точки зору різних науковців, у своїй єдності дозволяють зробити висновок про те, наскільки змістовними та багатоаспектними є дані поняття. У нинішніх умовах значний вплив на бюджет та бюджетний устрій здійснюють політичні та правові фактори, зміни фінансового, бюджетного та податкового законодавства.

Таким чином, бюджет – складний багатогранний процес у державі. Як економічна категорія, державний бюджет відображає грошові відносини, що виникають між державою, з одного боку, та підприємствами, організаціями, установами всіх форм власності та фізичними особами – з іншого, стосовно утворення централізованого фонду грошових коштів держави і його використання на розширене відтворення, підвищення рівня життя і задоволення інших суспільних потреб. Бюджет знаходиться у тісному взаємозв'язку з бюджетною системою. Бюджетний устрій – це сукупність бюджетів держави різних рівнів, які формуються відповідно до нормативноправових актів та адміністративно-територіального устрою і забезпечують ефективний розподіл грошових надходжень, необхідних для соціально- економічного розвитку країни.

1.2 Структура та принципи побудови бюджетного устрою в Україні

Бюджетний устрій є обов'язковою складовою будь-якої держави, являє собою сукупність усіх бюджетів, що формуються і діють на території країни згідно з її адміністративно-територіальним устроєм. Мета та завдання бюджетного устрою полягають у створенні дієвих і однакових умов для всіх учасників бюджетного процесу при формуванні бюджетних відносин, забезпеченні єдиних підходів і принципів формування та виконання місцевих бюджетів з метою збалансованого розвитку відповідної території, правових норм та механізмів стимулювання приросту доходів й економії видатків бюджетів при підвищеному рівні ефективності використання бюджетних коштів в інтересах усіх і кожного.

Бюджетний устрій України складається з державного бюджету та місцевих бюджетів.

Найбільше значення у бюджетному устрою та основним інструментом регулювання держави виступає державний бюджет України. Саме за його рахунок забезпечуються фінансування витрат на заходи, що здійснюються державою, підгалузі економіки, соціальної сфери, обслуговування державного боргу, національної оборони, міжнародних відносин та державного управління. До місцевих бюджетів, які є важливими для розвитку територій, особливо в умовах децентралізації, відносяться: обласні бюджети, районні бюджети й бюджети місцевого самоврядування. Бюджетами місцевого самоврядування є бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах) [8, с. 89].

Державний бюджет країни – основний фінансовий план формування та використання фінансових ресурсів держави для забезпечення функцій, які здійснюються органами державної влади протягом бюджетного періоду.

Місцевий бюджет – план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, які здійснюються відповідно органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. До місцевих бюджетів належать обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування.

Місцеві бюджети своїми доходами та видатками входять до складу зведеного бюджету і не входять до складу державного бюджету. Зведений бюджет – це сукупність показників бюджетів, що використовуються для аналізу та прогнозування економічного і соціального розвитку держави [10, с. 112]. Законодавчими органами влади зведений бюджет не затверджується.

Структура бюджету держави може розглядатися у двох розрізах - горизонтальному та вертикальному. У горизонтальному розрізі відображаються склад та співвідношення його доходів та видатків. Вертикальний же розріз відображає рівні органів державної влади та місцевого самоврядування (на кожному з цих рівнів затверджується та виконується окремий бюджет).

Побудова бюджетного устрою в Україні ґрунтується на принципах, які закріплені в Бюджетному кодексі України [11]:

1) принцип єдності - забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку і звітності;

2) принцип збалансованості - повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період;

3) принцип самостійності - Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними. Самостійність бюджетів забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів бюджету, правом відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України та відповідних місцевих рад самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні місцеві бюджети;

4) принцип повноти - до складу бюджетів підлягають включенню всі надходження бюджетів та витрати бюджетів, що здійснюються відповідно до нормативно-правових актів органів державної влади, органів місцевого самоврядування;

5) принцип обґрунтованості - бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку України та розрахунках надходжень бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик та правил;

6) принцип ефективності та результативності - при складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного

надання послуг, гарантованих державою, при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів;

7) принцип субсидіарності - розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача;

8) принцип цільового використання бюджетних коштів - бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями;

9) принцип справедливості і неупередженості - забезпечує рівні можливості доступу до бюджетних та соціальних послуг, що надаються державою в кожній адміністративно- територіальній одиниці країни на відносно однаковому рівні;

10) принцип публічності та прозорості - інформування громадськості з питань складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів.

Бюджетний устрій держави використовується як інструмент регулювання та стимулювання економіки з боку держави. Структура бюджету держави може розглядатися у двох розрізах - горизонтальному та вертикальному. У горизонтальному розрізі відображаються склад та співвідношення його доходів та видатків. Вертикальний же розріз відображає рівні органів державної влади та місцевого самоврядування (на кожному з цих рівнів затверджується та виконується окремий бюджет).

Бюджет – складний багатогранний процес у державі. Як економічна категорія, бюджет відображає грошові відносини, що виникають між державою, з одного боку, та підприємствами, організаціями, установами всіх

форм власності та фізичними особами – з іншого, стосовно утворення централізованого фонду грошових коштів держави і його використання на розширене відтворення, підвищення рівня життя і задоволення інших суспільних потреб. Бюджет знаходиться у тісному взаємозв'язку з бюджетним устроєм - сукупністю бюджетів держави різних рівнів, які формуються відповідно до нормативно-правових актів та адміністративно-територіального устрою і забезпечують ефективний розподіл грошових надходжень, необхідних для соціально-економічного розвитку країни та її територій.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз динаміки надходжень Зведеного бюджету України

Доходами бюджету є частина централізованих фінансових ресурсів держави, які врегульовані відповідними нормативними актами і необхідні для виконання покладених на державу функцій та завдань. Враховуючи, що Україна згідно з Конституцією є унітарною державою, і тому бюджетний устрій має два рівні — державний та місцевий.

Механізм формування доходів бюджету є складною системою, що складається із органів управління та процесу мобілізації коштів. При цьому, органи управління, які об'єднують органи виконавчої та законодавчої влади, органи оперативного управління та органи не фінансового профілю, які безпосередньо чи опосередковано приймають участь в управлінні доходами бюджету, разом із платниками податкових і неподаткових платежів становлять суб'єктів цієї системи, а об'єктами є безпосередньо сама система доходів, а також діяльність зазначених суб'єктів загалом.

Спираючись на таку структуру досліджуваного процесу, можна стверджувати, що управління доходами бюджету є вузькою галуззю управління

загалом, саме тому дослідження його повинно відбуватися на засадах менеджменту.

Виділяють такі функції управління доходами бюджету, що виділяються відповідно до етапів управління доходами бюджету та розкривають зміст такого виду управління саме з позицій менеджменту:

- 1) функція планування (прогнозування);
- 2) функція організації та координації;
- 3) функція мотивації;
- 4) функція контролю [19].

Під час функції планування розробляються конкретні плани управління доходами, виконання чи не виконання яких повинно виявляти слабкі сторони управління, та сприяти пошуку невикористаних резервів. При цьому планування повинно здійснюватися на основі ефективних методів прогнозування, тобто на основі тих методів, що враховують постійну мінливість зовнішнього середовища. Безпосередня реалізація наповнення бюджету відбувається завдяки організації та координації діяльності суб'єктів управлінського процесу, але ефективності при наповненні бюджету можливо досягти лише при належному рівні мотивації та контролю.

Отже, управління доходами бюджету є складним управлінським процесом, ефективність якого можлива за умов узгодженого, безперервного та взаємодоповнюючого поєднання і реалізації визначених функцій.

Для оцінки управління доходами державного бюджету України важливо здійснити їх структурно-динамічний аналіз. Це дозволить визначити обсяги сформованих за відповідний період доходів, їх зміну, тобто збільшення чи зменшення, що стало причиною таких тенденцій, а також, які види доходів державного бюджету України мають найбільший вплив при формуванні дохідної частини бюджету держави і до якого виду доходів, з точки зору легкості їх управління та значущості для бюджету, вони відносяться.

У таблиці 1 представлено динаміку доходів бюджетів України у 2016-2020 у табл. 2.1.

Таблиця 2.1
Динаміки доходів бюджету України у 2016-2020 рр., млн. грн.

Показник	Роки					Абсолютне відхилення, +/-	Темп приросту %
	2016	2017	2018	2019	2020		
Місцеві бюджети	105171	101101	120462	170748	229495	124324	118,21
Державний бюджет	337618	354966	531505	612111	787474	449856	133,24
Зведений бюджет	442789	456067	651967	782859	1016969	574180	129,67

Протягом аналізованого періоду спостерігається збільшення доходів як Державного бюджету, так і місцевих бюджетів. У 2020 році порівняно з 2016 роком, доходи Державного бюджету України збільшилися на 449856 млн. грн. або на 133,24 %. Доходи місцевих бюджетів збільшилися за аналогічний період на 124324 млн. грн. або на 118,21 %. Відповідно, доходи Зведеного бюджету України збільшилися на 574180 млн. грн. або на 129,67 %.

Збільшення доходів з 2016 року пов'язано із збільшенням надходжень до бюджету, що у свою чергу пов'язано із збільшенням розміру мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму та відповідно збільшенням податків і зборів, обов'язкових платежів.

Відповідно до Бюджетного кодексу, бюджети складається з двох фондів: загального та спеціального. До загального фонду відносять кошти, що призначені для реалізації загальних функцій, а до спеціального - кошти, що мають конкретне призначення, у тому числі позабюджетні кошти бюджетних установ та організацій (таблиця 2.2-2.3).

Таблиця 2.2
Динаміка доходів загального фонду бюджетів України у 2016-2020 рр., млн. грн.

Показник	Роки					Абсолютне відхилення, +/-	Темп приросту, %
	2016	2017	2018	2019	2020		
Місцеві бюджети	84892	80231	101575	146648	192671	107779	126,96
Державний бюджет	290103	308700	501091	571610	694510	404407	139,40
Зведений бюджет	374995	388931	602666	718258	887181	512186	136,58

Доходи бюджетів України мають тенденцію до збільшення. Так, доходи загального фонду зведеного бюджету в цілому збільшилися на 512186 млн. грн. або на 136,58 %. В тому числі, збільшення відбулося за рахунок збільшення доходів загального фонду місцевих бюджетів – на 107779 млн. грн. або на 126,96 % та Державного бюджету – на 404407 млн. грн. або на 139,40 %.

Таблиця 2.3

Динаміка доходів спеціального фонду бюджетів України у 2016-2020 рр., млн. грн.

Показник	Роки					Абсолютне відхилення, +/-	Темп приросту, %
	2016	2017	2018	2019	2020		
Місцеві бюджети	20279	20870	18887	24100	36824	16545	81,59
Державний бюджет	47515	46266	30414	40501	92964	45449	95,65
Зведений бюджет	67794	67136	49301	64601	129788	61994	91,44

Аналогічно, доходи спеціального фонду бюджетів України мають тенденцію до збільшення. Так, доходи спеціального фонду зведеного бюджету в цілому збільшилися на 512186 млн. грн. або на 136,58 %. В тому числі, збільшення відбулося за рахунок збільшення доходів спеціального фонду місцевих бюджетів – на 16545 млн. грн. або на 81,59 % та Державного бюджету – на 45449 млн. грн. або на 95,65 %.

Проаналізуємо структуру доходів Державного бюджету і місцевих бюджетів України у 2016-2020 рр. (табл. 2.4-2.6)

Таблиця 2.4

Аналіз структури доходів Державного бюджету України у 2016-2020 рр., %

Показник	Роки					Абсолютне відхилення, +/-	Темп приросту, %
	2016	2017	2018	2019	2020		
Податкові надходження	77,46	78,46	76,58	81,76	79,04	1,58	2,04
Неподаткові надходження	21,48	19,14	22,44	16,82	16,21	-5,27	-24,54
Інші доходи	0,59	1,80	0,40	0,74	4,00	3,41	582,62
Всього	99,53	99,41	99,41	99,32	99,25	-0,28	-0,28
Міжбюджетні трансферти	0,47	0,59	0,59	0,68	0,75	0,28	58,58
Разом	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	0,00	0

Протягом досліджуваного періоду 2016-2020 рр., найбільшу питому вагу у структурі доходів Державного бюджету України складають податкові надходження – від 77 до 82 %. Неподаткові надходження складають від 16 до 22 %, інші доходи – 1-4 %, міжбюджетні трансферти – близько 1 %. У 2020 році порівняно з 2016 роком спостерігається збільшення частки податкових надходжень – на 1,58 %, неподаткових надходжень – зменшення на 5,27 %, інших доходів збільшення – на 3,41 %, збільшення частки міжбюджетних трансфертів – на 0,28 %.

Таблиця 2.5

Аналіз динаміки доходів місцевих бюджетів України у 2016-2020 рр., млн. грн.

Показник	Роки					Абсолютне відхилення, +/-	Темп приросту, %
	2016	2017	2018	2019	2020		
Податкові надходження	91191	87334	98218	146902	201005	109814	120,42
Неподаткові надходження	12128	12258	20129	21859	25973	13845	114,16
Інші доходи	1852	1509	2115	1987	2517	665	35,91

Всього	105171	101101	120462	170748	229495	124324	118,21
Міжбюджетні трансферти	115848	130601	173980	195395	272603	156755	135,31
Разом	221019	231702	294442	366143	502098	281079	127,17

У 2020 році порівняно з 2016 роком доходи місцевих бюджетів збільшилися на 281079 млн. грн. або на 127,17 %. Збільшення доходів відбулося за рахунок збільшення податкових надходжень – на 109814 млн. грн. або на 120,42 %, міжбюджетних трансфертів на 156755 млн. грн. або на 135,31 %, неподаткових надходжень – на 13845 млн. грн. або на 114,16 % та інших доходів – на 665 млн. грн. або на 35,91 %.

У табл. 2.6 проаналізуємо структуру доходів місцевих бюджетів України у 2016-2020 рр.

Таблиця 2.6

Аналіз структури доходів місцевих бюджетів України у 2016-2020 рр., %

Показник	Роки					Абсолютне відхилення, +/-	Темп приросту, %
	2016	2017	2018	2019	2020		
Податкові надходження	41,26	37,69	33,36	40,12	40,03	-1,23	-2,97
Неподаткові надходження	5,49	5,29	6,84	5,97	5,17	-0,31	-5,73
Інші доходи	0,84	0,65	0,72	0,54	0,50	-0,34	-40,17
Всього	47,58	43,63	40,91	46,63	45,71	-1,88	-3,95
Міжбюджетні трансферти	52,42	56,37	59,09	53,37	54,29	1,88	3,58
Разом	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	0,00	0

У структурі доходів місцевих бюджетів найбільшу питому вагу складають міжбюджетні трансферти – 52-59 %, податкові надходження – 33-41 %, неподаткові надходження – 5-7 %, інші доходи – менше 1 %.

У табл. 2.7. проаналізуємо фактичне виконання запланованих показників Зведеного бюджету України у 2016-2020 рр.

Таблиця 2.7

Аналіз фактичного виконання запланованих показників Зведеного бюджету
України у 2016-2020 рр., млн. грн.

Показник	Роки									
	2016		2017		2018		2019		2020	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Податкові надходження	378996	353968	387169	367512	496638	507636	634404	650782	824099	828159
Неподаткові надходження	86546	84981	93700	80613	130409	140090	130559	125503	158193	154552
Інші доходи	5110	3840	9989	7942	9368	4241	16618	6574	27529	34258
Разом	470652	442789	490858	456067	636415	651967	781581	782859	1009821	1016969

Доходів Зведеного бюджету у 2013 році при плані 470652 млн. грн. фактично отримано 442789 млн. грн. або 94 % від запланованих показників. У 2014 році при плані 490858 млн. грн. фактично отримано 456067 млн. грн. або 93 % від запланованих показників. У 2015 році при плані 636415 млн. грн. фактично отримано 651967 млн. грн. або 102,4 % від запланованих показників. У 2016 році при плані 781581 млн. грн. фактично отримано 782859 млн. грн. або 100,2 % від запланованих показників. У 2017 році при плані 1009821 млн. грн. фактично отримано 1016969 млн. грн. або 100,7 % від запланованих показників. В цілому в останні роки фактичні показники отримання доходів перевищують заплановані, що є позитивним для бюджетної системи.

В результаті аналізу виконання дохідної частини державного бюджету можна зробити наступні висновки. Найбільшу питому вагу у структурі доходів Державного бюджету України складають податкові надходження – від 77 до 82 %. Неподаткові надходження складають від 16 до 22 %, інші доходи – 1-4 %, міжбюджетні трансферти – близько 1 %. У структурі доходів місцевих бюджетів найбільшу питому вагу складають міжбюджетні трансферти – 52-59 %, податкові надходження – 33-41 %, неподаткові надходження – 5-7 %, інші доходи – менше 1 %.

У 2016-2017 рр. фактичні показники отримання доходів менші від запланованих, проте у 2018-2020 рр. ситуація покращилася і відсоток виконання запланованих показників складає більше 100 %. Доходів Зведеного бюджету у 2016 році при плані 470652 млн. грн. фактично отримано 442789 млн. грн. або 94 % від запланованих показників. У 2017 році при плані 490858 млн. грн. фактично отримано 456067 млн. грн. або 93 % від запланованих показників. У 2018 році при плані 636415 млн. грн. фактично отримано 651967 млн. грн. або 102,4 % від запланованих показників. У 2019 році при плані 781581 млн. грн. фактично отримано 782859 млн. грн. або 100,2 % від запланованих показників. У 2020 році при плані 1009821 млн. грн. фактично отримано 1016969 млн. грн. або 100,7 % від запланованих показників.

Зважаючи на нинішній рівень ВВП в Україні, слід зазначити, що держава повинна і надалі приділяти велику увагу проблемам розподілу ВВП, формуванню доходів бюджету. Поряд із високими темпами економічного зростання надзвичайно важливо забезпечити підвищення ефективності економіки. Показником, який характеризує тенденції ефективності, є співвідношення між проміжним споживанням і валовою доданою вартістю у структурі випуску товарів та послуг.

Останнім часом зростання ВВП в Україні в основному забезпечувалося приростом валової доданої вартості в таких галузях як обробна промисловість, транспорт, оптова і роздрібна торгівля, сільське господарство, будівництво тощо. Важливо знати, за яких затрат досягається виробництво доданої вартості.

На підставі аналізу можна зробити висновок, що на сьогодні сукупний вплив факторів на формування доходів Зведеного бюджету України є недостатньо позитивним. Можна виділити низку питань, пов'язаних з факторами, що впливають на формування бюджету в Україні: стрімке зростання негативного сальдо зовнішньої торгівлі товарами, погіршення фінансового

стану підприємств і організацій, щорічне скорочення обсягів ВВП, зростання зовнішнього боргу, неефективність чинної податкової системи. Для вирішення наведених завдань необхідно здійснити конкретні дії довгострокового і поточного характеру, які стабілізуватимуть економіку країни, стимулюватимуть виробництво і сприятимуть його розширенню, призведуть до зниження податкового тиску і розширення бази оподаткування, передбачатимуть скорочення кількості податків і запровадження більш якісних та реальних податків.

2.2 Оцінка виконання видаткової частини Зведеного бюджету

України

Державні видатки є матеріалізованим виразом суспільних фінансовоекономічних відносин, обумовлених використанням цільових фондів держави, що виступає важливим інструментом макроекономічної політики соціальноекономічного розвитку опосередковано через регуляторний вплив на рівень цін, розміщення ресурсів, розподіл доходів, трудову зайнятість, виробництво. Бюджетні видатки позитивно впливають на темпи зростання економіки, при цьому має значення не тільки їх обсяг, а й оптимальна структура, яка визначає окремі напрями їх використання. Забезпечення шляхом державного регулювання відповідного розподілу ВВП між секторами економіки, соціальними групами населення, адміністративно-територіальними одиницями є вагомим завданням державної політики у сфері видатків бюджету [64].

Формування видатків бюджету відіграє важливу роль у досягненні поставлених завдань соціально-економічного розвитку країни та її територій, виконанні державою її суспільних функцій. Здатність видатків бюджету як важливого інструменту макроекономічної політики впливу на економічні

процеси в державі забезпечується передусім фінансуванням своєчасної структурної та техніко-технологічної перебудови економіки, впровадження прогресивних інноваційних, конкурентоспроможних технологій, освоєння досягнень від пріоритетних наукових досліджень.

Формування видатків бюджету повинно здійснюватися з урахуванням циклічності економічного розвитку, необхідності забезпечення достатнього рівня інституційних перетворень економічного середовища, використання дієвих бюджетних механізмів, інтеграції у бюджетний процес середньострокового бюджетного планування на рівні головних розпорядників бюджетних коштів, удосконалення системи моніторингу ефективності бюджетних програм.

Принципи та механізми, на яких ґрунтується система планування видатків бюджету, виступають в якості інструменту державного регулювання економіки. Створення необхідних умов функціонування дієвої системи формування видатків бюджету відбувається під впливом структурних суспільних змін і залежить від інституційної спроможності економіки. На рівень якості планування бюджетних видатків впливають ефективність управлінських рішень учасників бюджетного процесу, ступінь їх спрямування на досягнення стратегічних цілей розвитку країни, врахування результатів аналізу поточного соціально-економічного стану, напрацьованого досвіду та оцінки відповідних прогнозних показників. Використання видатків бюджету як інструменту регулювання соціально-економічного розвитку країни має певні особливості в період трансформаційних змін в економіці, її структурної перебудови, які полягають у забезпеченні макроекономічної рівноваги, створенні сприятливого фінансово-економічного середовища для розвитку ринкових відносин, підтримки стратегічних галузей економіки, спрямованих на внутрішнє споживання [30].

Бюджетне регулювання у сфері видатків, як макроекономічний регулятор відтворювальних процесів, є одним із важливих складових фінансової політики держави, спрямованим на реалізацію стратегічних пріоритетів розвитку країни. Важливим напрямом регулюючої ролі видатків бюджету є вплив на якісний рівень суспільних послуг та соціального забезпечення населення в країні.

Формування бюджетної системи у сфері видатків здійснюється з урахуванням обґрунтованих напрямів соціально-економічного розвитку країни, спрямовується на забезпечення сприятливого макроекономічного середовища, стабілізацію та прозорість системи державних фінансів, достатніх темпів економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності економіки. Поряд із запровадженням у бюджетний процес програмноцільового методу планування бюджету з метою суттєвого підвищення рівня державного регулювання у сфері видатків бюджету, необхідним є вдосконалення теоретичних положень і методологічних засад зазначеного методу [40].

Рівень організації та результативність виконання видаткової частини бюджету впливає на показники соціально-економічного розвитку країни, ефективність реалізації бюджетної політики та виконання покладених на державу завдань. Якісне виконання видаткової частини бюджету залежить від чіткої його організації та логічної побудови процедур і взаємозв'язку між ними.

Таблиця 2.8

Динаміки видатків бюджету України у 2016-2020 рр. за функціональною класифікацією видатків, млн. грн.

Показник	Роки					Абсолютне відхилення, +/-	Темп приросту, %
	2016	2017	2018	2019	2020		
Місцеві бюджети*	218236	223509	276940	346344	490123	271887	124,58
Державний бюджет*	287608	299617	402931	489488	566850	279242	97,09
Зведений бюджет	505844	523126	679871	835832	1056973	551129	108,95

*без урахування міжбюджетних трансфертів

Протягом аналізованого періоду спостерігається збільшення видатків як Державного бюджету, так і місцевих бюджетів. У 2020 році порівняно з 2016 роком, видатки Державного бюджету України збільшилися на 279242 млн. грн. або на 97,09 %. Видатки місцевих бюджетів збільшилися за аналогічний період на 271887 млн. грн. або на 124,58 %. Відповідно, видатки Зведеного бюджету України збільшилися на 551129 млн. грн.. або на 108,95 %.

Таблиця 2.9

Динаміка видатків загального фонду бюджету України у 2016-2020 рр., млн. грн.

Показник	Роки					Абсолютне відхилення, +/-	Темп приросту, %
	2016	2017	2018	2019	2020		
Місцеві бюджети	194901	188766	233360	281984	392698	197797	101,49
Державний бюджет	247736	254357	371455	447898	496243	248507	100,31
Зведений бюджет	442637	443123	604815	729882	888941	446304	100,83

Видатки загального фонду зведеного бюджету мають тенденцію до збільшення. Так, видатки загального фонду в цілому збільшилися на 446304 млн. грн. або у два рази – на 100,83 %. В тому числі, збільшення відбулося за рахунок збільшення видатків загального фонду місцевих бюджетів – на 197797 млн. грн. або на 101,49 % та Державного бюджету – на 248507 млн. грн. або на 100,31 %.

Таблиця 2.10

Динаміка видатків спеціального фонду бюджету України у 2016-2020 рр., млн. грн.

Показник	Роки					Абсолютне відхилення, +/-	Темп приросту, %
	2016	2017	2018	2019	2020		

Місцеві бюджети	23335	34743	43580	64359	97425	74090	317,51
Державний бюджет	39872	45260	31476	41590	70607	30735	77,08
Зведений бюджет	63207	80003	75056	105949	168032	104825	165,84

Аналогічно, видатки спеціального фонду зведеного бюджету мають тенденцію до збільшення - на 104825 млн. грн. або на 165,84 %. В тому числі, збільшення відбулося за рахунок збільшення видатків спеціального фонду місцевих бюджетів – на 74090 млн. грн. або на 317,51 % та державного бюджету – на 30735 млн. грн. або на 77,08 %. Тобто, видатки в більшій частині збільшилися за рахунок збільшення видатків спеціального фонду місцевих бюджетів.

Таблиця 2.11

Структура та динаміка видатків державного бюджету за функціональною класифікацією у 2016 – 2020 рр., млн. грн.

Показники	2016		2017		2018		2019		2020	
	Факт	%	Факт	%	Факт	%	Факт	%	Факт	%
Загальнодержавні функції	50101	12,4	65826	15,3	103117	17,9	118049	17,2	142493	17,0
Оборона	14843	3,7	27363	6,4	52005	9,0	59351	8,7	74346	8,9
Громадський порядок, безпека та судова влада	39191	9,7	44619	10,4	54643	9,5	71671	10,5	87850	10,5
Економічна діяльність	41300	10,2	34411	8	37135	6,4	31422	4,6	47000	5,6
Охорона навколишнього природного середовища	4595	1,1	2597	0,6	4053	0,7	4771	0,7	4740	0,6
Житловокомунальне господарство	97	0	112	0	21	0	13	0,0	18	0,0
Охорона здоров'я	12879	3,2	10581	2,5	11450	2,0	12465	1,8	16729	2,0
Духовний та фізичний розвиток	5112	1,3	4872	1,1	6619	1,1	4959	0,7	7898	0,9

Освіта	30943	7,7	28678	6,7	30186	5,2	34826	5,1	41297	4,9
Соціальний захист та соціальне забезпечення	88547	21,9	80558	18,7	103701	18,0	151961	22,2	144478	17,2
Разом	287608	71,3	299617	69,6	402931	69,8	489488	71,5	566850	67,5
Міжбюджетні трансферти	115848	28,7	130601	30,4	173980	30,2	195395	28,5	272603	32,5
Усього:	403456	100	430218	100	576911	100	684883	100	839453	100

Протягом останніх років видатки державного бюджету зросли з 403456 млн. грн. у 2016 р. до 839453 млн. грн. у 2020 р., або трохи більше, ніж у два рази. Зокрема, видатки на оборону збільшилися у 5 разів. Такі значні зміни пов'язані зі збільшенням видатків бюджету на фінансування заходів із забезпечення обороноздатності держави у зв'язку з проведенням операції на сході України. Також зросли видатки на загальнодержавні функції – майже в 3 рази, на соціальний захист та соціальне забезпечення – в 1,6 разів, на громадський порядок, безпеку та судову владу – в 2,2 рази, на економічну діяльність – в 1,1 рази. Фінансування бюджету на освіту – збільшилося в 1,3 рази, на духовний та фізичний розвиток – в 1,5 разів, на охорону здоров'я – в 1,3 рази. Протилежна тенденція спостерігалася із видатками на житловокомунальне господарство – зменшення відбулося в 5 разів. Майже без змін залишились такі видатки, як охорона навколишнього середовища.

Міжбюджетні трансферти збільшилися майже у 2,5 рази.

У структурі видатків державного бюджету найбільшу питому вагу займають видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, що пояснюється потребою у забезпеченні належного добробуту незахищених верств населення. Протягом досліджуваного періоду у структурі видатків зазначені видатки склали – від 17 % до 22 %.

Таблиця 2.12

Структура та динаміка видатків місцевих бюджетів за функціональною класифікацією видатків у 2013 – 2017 рр., млн. грн.

Показники	Роки									
	2016		2017		2018		2019		2020	
	Факт	%	Факт	%	Факт	%	Факт	%	Факт	%
Загальнодержавні функції	11601	5,28	11020	4,88	14526	5,19	16208	4,62	23802	4,80
Оборона	2	0,00	2	0,00	11	0,00	8	0,00	14	0,00
Громадський порядок, безпека та судова влада	218	0,10	246	0,11	319	0,11	386	0,11	635	0,13
Економічна діяльність	9459	4,30	9227	4,09	19122	6,83	34768	9,92	55883	11,26
Охорона навколишнього природного середовища	999	0,45	885	0,39	1477	0,53	1484	0,42	2610	0,53
Житловокомунальне господарство	7608	3,46	17697	7,84	15679	5,60	17535	5,00	27171	5,48
Охорона здоров'я	48689	22,15	46569	20,64	59551	21,26	63039	17,98	85663	17,27
Духовний та фізичний розвиток	8549	3,89	8985	3,98	9609	3,43	11940	3,41	16444	3,31
Освіта	74596	33,93	71432	31,66	84007	29,99	94611	26,99	136618	27,54
Соціальний захист та соціальне забезпечення	56515	25,71	57446	25,46	72639	25,93	106365	30,35	141283	28,48
Разом	218236	99,27	223509	99,06	276940	98,88	346344	98,81	490123	98,80
Міжбюджетні трансферти	1609	0,73	2118	0,94	3144	1,12	4171	1,19	5968	1,19
Усього:	219845	100,0	225627	100,0	280084	100,0	350515	100,0	496091	100,0

У структурі видатків місцевих бюджетів за функціональною класифікацією видатків найбільшу частку займають видатки на освіту – від 27 до 34 %. Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення склали – від 25 % до 30 % у структурі видатків, видатки на охорону здоров'я складають – від 17 % до 22 %, видатки на загальнодержавні функції – 5 %, на духовний та

фізичний розвиток – 3-4 %, житлово-комунальне господарство – 3-8 %, на економічну діяльність – 4-11 %, на охорону навколишнього природного середовища – близько 1 %, видатки на оборону, громадський порядок, безпеку та судову владу – значно менше 1 %. Протягом досліджуваного періоду фактичні видатки місцевих бюджетів нижчі порівняно із запланованими.

У структурі видатків державного бюджету найбільшу питому вагу займають видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, що пояснюється низьким рівнем життя в нашій країні. Протягом досліджуваного періоду у структурі видатків зазначені видатки склали – від 17 % до 22 %. У структурі видатків місцевих бюджетів за функціональною класифікацією видатків найбільшу частку займають видатки на освіту – від 27 до 34 %.

Протягом досліджуваного періоду фактичні видатки місцевих бюджетів нижчі порівняно із запланованими. Так, у 2016 році при запланованих видатках – 245348 млн. грн. фактичні видатки склали – 219845 млн. грн., у 2017 році при запланованих видатках – 266928 млн. грн. фактичні видатки склали – 225627 млн. грн., у 2018 році при запланованих видатках – 298409 млн. грн. фактичні видатки склали – 280084 млн. грн., у 2019 році при запланованих видатках – 376136 млн. грн. фактичні видатки склали – 350515 млн. грн., у 2020 році при запланованих видатках – 534457 млн. грн. фактичні видатки склали – 496091 млн. грн.

Безпосередній вплив за останні роки на виконання показників бюджету та діяльність держави має запроваджена реформа з міжбюджетних відносин, метою якої є посилення ролі місцевої влади в суспільному секторі економіки. Держава виконує більш характерні для неї функції: соціальний захист та забезпечення населення, оборона, освіта, спеціалізована медицина тощо. Заходи реформи бюджетної системи, які впроваджуються з січня 2015 року, прямо вплинули на виконання бюджетів державного та місцевого рівнів. Крім того, макроекономічна ситуація в Україні під впливом об'єктивних причин зазнала

значних змін: високого рівня інфляції, знецінення національної валюти, значних темпів зростання державного боргу тощо.

Факторами, що вплинули на видаткову частину бюджетів усіх рівнів є підвищення мінімальної заробітної плати, підвищення розмірів посадових окладів державних службовців; збільшення прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць; фінансування невідкладних потреб на оборону і безпеку держави; збільшення обсягу субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання пільг та житлових субсидій населенню на оплату житлово-комунальних послуг.

В результаті аналізу доходної та видаткової частини місцевих бюджетів України виявлено, що частка доходів (без трансфертів) та видатків місцевих бюджетів у структурі ВВП й зведеного бюджету зазнала значних коливань, що свідчить про нестабільність державної політики формування доходів та видатків місцевих бюджетів. Встановлено, що основним джерелом надходжень місцевих бюджетів залишається податок на доходи фізичних осіб, частка якого у структурі доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) має тенденцію до зниження. Відбувається зниження залежності місцевих бюджетів від рішень центральних фінансових органів щодо обсягів офіційних трансфертів, що свідчить про ефект від централізацій бюджетних коштів. У структурі видатків місцевих бюджетів переважають поточні видатки, частка яких має стійку тенденцію до зростання. Водночас відбулося зменшення частки капітальних видатків, що ускладнює використання місцевих бюджетів у якості інструменту інвестиційного розвитку територій в умові бюджетної децентралізації.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОГО УСТРОЮ В УКРАЇНІ

3.1 Світовий досвід формування бюджетного устрою в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою

В умовах в умовах бюджетної децентралізації України особливу увагу потрібно звернути на міжнародний досвід реформування бюджетної системи і шляхи його впровадження в Україні. Особливої уваги заслуговують проведення реформ у бюджетній системі таких країн: Польща, Грузія, Сполучені Штати Америки, Австралія, В'єтнам, Сінгапур.

На сьогоднішній день в розвинутих країнах існує дві форми державного устрою, які можна поділити на: унітарну та федеративну. Бюджетні системи унітарних держав (Франція, Італія, Японія) складаються із державного та місцевих бюджетів, а бюджетні системи федеративних держав (США, Канада, ФРН) — із федерального бюджету, бюджету членів федерації та місцевих бюджетів.

В економічно розвинених країнах однією з головних завдань є організація бюджетних відносин у середині бюджетної системи, яка відбувається між бюджетами центрального рівня і органами місцевого самоврядування. Після правління комуністичної партії, економіка Польщі була не готова до інтеграції в світовий ринок. Темпи інфляції постійно зростали, більшість державних підприємств були збитковими, заробітна плата була низькою. В той час у Польщі був величезний бюджетний дефіцит, який заповнювався емісією грошей і це спричиняло гіперінфляцію. Тоді було цілком зрозуміло, що уряду необхідно швидко обмежувати витрати. Було вирішено створити комісію, в яку входили провідні економісти Європи та Америки: Лешек Бальцерович, Джордж Сорос, Джеффри Сакс та інші. Тоді комісія підготувала план реформ, який

повинен був швидко перетворити застарілу систему управління Польщі на процвітаючу. Було ухвалено пакет, в який входило 7 головних пунктів:

1. Закон про фінансову економію в державних компаніях, що дозволило державним підприємствам оголошувати себе банкрутом.
2. Заборонялось національному банку фінансувати дефіцит державного бюджету і заборонили робити випуск нової валюти.
3. Скасували пільгове кредитування державних компаній.
4. Запровадження однакових правил оподаткування для всіх компаній та скасування податкових пільг.
5. Прийняли сприятливі закони для іноземних інвесторів, що дозволило їм інвестувати в економіку Польщі і забирати свій прибуток за кордон.
6. Закон про іноземні валюти, покращив внутрішню конвертованість золотого і скасував державну монополію на міжнародну торгівлю.
7. Запровадження єдиних ставок мита для всіх компаній.

Після прийняття таких рішень, міжнародні організації, виділили стабілізаційні кредити для модернізації польських експортно-орієнтовних підприємств. Політика уряду була спрямована на запровадження жорстких бюджетних обмежень. Це означало те, що державні підприємства можуть витратити тільки те, що заробили, на розраховуючи на одержання держави. Через декілька років вдалося призупинити інфляцію і увійти в стадію економічного зростання. Такі процеси отримали назву «Шокова терапія».

У деяких Європейських країн такі, як Польща, Естонія і Чехія — цей досвід був проведений успішно. Таким чином, можна зазначити, що «шокова терапія» ґрунтується на швидкому, широкому проведенні системних економічних реформ.

Також, проаналізувавши досвід Грузії, можна зазначити, що уряд Грузії прийняв за основу вдосконалювати місцеві бюджети: надавши їм більш ширші

права і автономність. Для покращення співпраці місцевих органів самоврядування з урядом були прийняті зміни у бюджетному процесі. Головною задачею уряд вбачав надання більших повноважень місцевим органам самоврядування і виділення додаткових коштів для реалізації державних програм, які потребували місцеві органи влади. Профіцит місцевих бюджетів призвів до сильної економіки держави [3].

У США не існує горизонтального бюджетного вирівнювання між штатами які добре розвинені і які потребують допомоги. Штати, у яких найбільш розвинений податковий потенціал, отримують найбільші трансферти з федерального центру. У багатьох штатах у даний час виникають проблеми значного бюджетного дефіциту і шукаються різні способи збільшення надходжень у бюджет. Тому в штатах США все частіше увага звертається на екологічні податки, з метою збільшення доходів до бюджету. Ці податки часто використовують для створення подвійної вигоди: зменшення податкового навантаження на основні групи податків і збільшення бюджетних надходжень. Хоча науковці зазначають, що держава не повинна брати за основу ці податки, щоб зможти профінансувати державні програми, а лише поточні [2]. У США бюджетний процес - складне і багатофакторне явище. Існує велика кількість суб'єктів, які беруть участь у бюджетному процесі, а також аналізують наслідки прийняття бюджету. До них входять представники виконавчої і законодавчої влади, аналітичні органи, неприбутковий некомерційний сектор та інші учасники. Бюджетний процес у США складається з трьох основних етапів, кожен з яких взаємно пов'язаний з іншим: вироблення президентського варіанта проекту бюджету, робота конгресу над бюджетом та виконання бюджету.

Бюджетний процес у Сполучених Штатах Америки розпочинається з розроблення президентського варіанта проекту державного бюджету, що містить рекомендації щодо визначення пріоритетів федерального уряду. У цьому документі викладені бюджетні пропозиції на наступний фінансовий рік,

а також можуть бути пропозиції щодо зміни обсягів асигнувань на поточний рік. Для забезпечення ефективного витрачання фінансових ресурсів на середньостроковий період у президентському варіанті проекту бюджету є розрахунки на чотири роки, що йдуть після бюджетного.

Розроблення президентського проекту бюджету починається навесні кожного року, щонайменше за дев'ять місяців перед тим, як цей варіант має бути поданий на розгляд конгресу, і щонайменше за 18 місяців до початку фінансового року. Президент визначає головні напрями бюджетної та фінансової політики. Керуючись цими настановами і наміром допомогти у формуванні вимог про надання коштів та бюджетних повноважень, адміністративно-бюджетне управління працює з федеральними агентствами (тобто міністерствами і відомствами) над визначенням напрямів їхньої діяльності, установленням планових рівнів і обсягів фінансування на поточний бюджетний рік та чотири наступні роки. При розробленні проекту бюджету беруться до уваги й економічні прогнози, підготовлені спільно радою економічних консультантів, адміністративно-бюджетним управлінням та міністерством фінансів.

Восени агентства подають на розгляд адміністративно-бюджетного управління свої запити про надання коштів із бюджету. Ці запити аналізуються експертами з питань бюджету й управління, унаслідок чого визначаються питання, які потребують обговорення з керівниками урядових агентств. Вирішення деяких із цих питань потребує втручання президента і посадових осіб його адміністрації. Процес вироблення рішень завершується до кінця грудня. Після цього настає завершальний етап, під час якого відбувається деталізація бюджетних даних і починається підготовка необхідної документації.

Президент подає свій варіант бюджету на розгляд конгресу на початку календарного року, за вісім-дев'ять місяців до дати, з якої починається

наступний фінансовий рік (1 жовтня). Розглянувши бюджетні пропозиції президента, конгрес може погодитися з ними, змінити чи навіть деякі з них відхилити (наприклад, він має можливість скасувати податки, ввести нові, відмовитися від використання певних джерел надходжень або запровадити додаткові, а також запропонувати інші зміни, що можуть вплинути на обсяг надходжень). Конгрес спочатку розглядає загальні показники бюджету, а потім окремі його статті. Протягом шести тижнів після подання президентського варіанта бюджету кожен із постійних комітетів конгресу повинен доповісти бюджетним комітетам палати представників і сенату про свої розрахунки, пов'язані з бюджетом.

Після цього бюджетні комітети складають спільну бюджетну резолюцію. У резолюції зазначаються загальні суми надходжень, видатків, а також обсяги бюджетних повноважень - як загалом для бюджету, так і для окремих його статей. У межах кожної статті бюджетна резолюція розподіляє бюджетні повноваження і видатки між окремими комітетами, що мають розглядати державні програми, пов'язані з певною статтею бюджету. Резолюція про бюджет має бути ухвалена до 15 квітня кожного року. Однак вона не є законом, а тому не потребує затвердження президентом. Проте це не означає, що конгрес не враховує думки адміністрації: адже наступні законодавчі акти, що розробляються на основі бюджетної резолюції і відображають фінансові пріоритети конгресу, затверджує саме президент. Важливий принцип американського бюджетного процесу полягає в тому, що конгрес безпосередньо не надає чинності державному бюджету. За допомогою щорічного ухвалення законів про асигнування (їх 13) він лише наділяє державні заклади правом витрачання коштів. Це означає, що, установлюючи асигнування, конгрес безпосередньо не голосує за точно визначений обсяг державних видатків, а надає уряду бюджетні повноваження, тобто право взяти на себе передбачені законом зобов'язання, на виконання яких мають витратитися державні кошти.

Перед тим як почати процес асигнування коштів, законодавці мають пройти ще один окремий етап бюджетного процесу - санкціонування. На цьому етапі ухвалюються законодавчі акти, якими на те чи інше агентство покладається обов'язок виконувати певну державну програму. Законопроекти про асигнування коштів розробляє палата представників, але комітети з розподілу бюджетних асигнувань, у компетенції яких перебуває їх розгляд і ухвалення, є в кожній із двох палат вищого законодавчого органу країни. Після ухвалення комітетом і палатою представників законопроект передають до сенату, де відбувається такий самий розгляд. Якщо між палатами конгресу виникають розбіжності, для їх усунення створюється погоджувальний комітет, до складу якого входять члени обох палат. Вироблений погоджувальним комітетом варіант законопроекту надсилається до обох палат для затвердження. Після ухвалення його спочатку палатою представників, а потім і сенатом він вважається остаточним і подається на підпис президентові, який має або підписати законопроект - тоді він стає законом, або накласти на нього вето. Якщо робота над одним або кількома законопроектами про асигнування не завершена до початку нового фінансового року, конгрес ухвалює об'єднану резолюцію про подовження повноважень, що приймається палатами, затверджується президентом і має силу закону. Цей документ надає відповідним агентствам (міністерствам, відомствам) повноваження для продовження фінансування до встановленого терміну або до його поновлення у звичайний спосіб. Крім того, конгрес надає агентствам право витрачання коштів, ухвалюючи постійні закони, тобто такі, яких не треба щороку вводити в дію. Щороку видатки, здійснювані внаслідок використання постійних бюджетних повноважень (разом із видатками, пов'язаними з виконанням зобов'язань на підставі бюджетних повноважень минулих років), становлять більшу частину загального обсягу. Таким чином, більшість видатків, що здійснюються протягом року, не регламентується ухваленими на цей рік

законами про асигнування. Майже всі надходження від оподаткування і більшість інших видів урядових надходжень також забезпечуються постійними законами. Законопроекти з питань оподаткування розробляються і вперше вносяться на розгляд у палату представників. Для їх детального аналізу в обох палатах існують комітети з фінансових питань.

Протягом фінансового року зміни й доповнення за видатковими статтями можуть здійснюватися у такий спосіб. Перенесення коштів з однієї програми на іншу (підпрограму, статтю) в межах одного агентства (у разі, коли така зміна не перевищує 10 % від асигнувань, виділених на виконання програми) здійснюється цим агентством самостійно. У результаті зміни обсягів видатків на понад 10 % відповідні агентства звертаються за дозволом комітету з асигнувань конгресу. Додаткове збільшення загальних видатків по агентству (на пропозицію президента) здійснюється тільки на підставі спеціального закону. Зменшення видатків у цілому по агентству (за якоюнебудь програмою) здійснюється за рішенням конгресу або через накладання президентом вето на яку-небудь статтю бюджету. Названі вище положення щодо змін і доповнень стосуються тільки дискреційних видатків, тобто видатків, що здійснюються на підставі щорічних 13 законів про виділення асигнувань.

Важливо зазначити, що обов'язкові видатки є постійними і виконуються без обмежень відповідно до зобов'язань держави з виплат, установлених федеральними законами (виплати з пенсійного забезпечення, соціального страхування тощо). Робота комітету з асигнувань і бюджетного комітету має бути завершена до початку нового фінансового року (до 1 жовтня)¹.

Оперативний контроль за виконанням федерального бюджету США здійснюється тільки в межах виконавчої влади. У 1990 р. було прийняте положення про обов'язкову відкриту звітність федеральних агентств (міністерств і відомств), згідно з яким агентства публікують у відкритій пресі й передають до електронних засобів масової інформації звіт за минулий період

(місяць, рік) про здійснені видатки у розрізі відомчої розбивки. Перевірку правильності здійснених видатків, а також повноти надходжень доходів і обсягу випущених боргових зобов'язань здійснює служба управління бюджетом. Контроль, що здійснюється законодавчою владою, реалізується через головне рахункове управління, яке робить перевірку за запитами депутатів, senatorів, комітетів палат чи палат у цілому. Пріоритетом у контрольній діяльності є оцінка ефективності використання виділених коштів на урядові програми і вибірковий нагляд за діяльністю підрозділів. Перевірки здійснюються головними інспекторами федеральних органів виконавчої влади, які роблять оперативний контроль і аудит у підзвітних кожному з них міністерствах і відомствах.

Одним із важливих елементів забезпечення ефективності діяльності органів виконавчої влади США у сфері державних фінансів є широке застосування конкурсних процедур, а там, де неможливий чи недоцільний конкурс, - використання процедури жеребкування. Детально розписані процедури дії чиновників, система застав і страхування в усіх сферах, де держава залучає приватний сектор, відпрацьовані процедури розрахунку ризиків і внесення до проектів бюджетів очікуваних видатків з урахуванням ризиків, жорсткі фінансові, адміністративні й кримінальні санкції за порушення разом з налагодженим механізмом державної служби і чинним публічним політичним механізмом дали змогу поступово відмовитися від тотального зовнішнього контролю за діяльністю виконавчої влади. Основний акцент зовнішнього контролю перенесено на аналіз ефективності витрачання коштів, а також на вибірковий контроль з метою перевірки повноти й ефективності внутрішнього контролю. Однак повноваження на здійснення всеохоплюючого контролю в разі найменшої необхідності збережено.

Реформа управління бюджетом в Бразилії, яка включала перехід до середньострокового бюджетного планування і реформи міжбюджетних

відносин сприяла перетворення держави із постачальника зайнятості і джерела добування засобів у створювача умов для економічного розвитку і поширювача передового досвіду. Ця реформа, яка розпочалася в 1995 році, поставила відносини усіх ланок бюджетної системи Бразилії на нову основу як в інституціональному, так і у фінансовому плані. Прийнятий на основі конституційної поправки «Закон про бюджетну відповідальність» (2000 р.) не тільки підвищив бюджетну дисципліну, а й поставив державні фінанси і управління бюджетом на значно більш стійку основу. В Бразилії конституційні норми наряду із рамковим законодавством використовують також для формування і реалізації реформ управління бюджетом, хоча в останньому випадку скоріше встановлюють обмеження для бюджетного планування і практики витрат коштів, а не приписують конкретні форми управління бюджетом. Він доповнюється «Законом про бюджетні злочини», який дає можливість контролювати чиновників і політиків, які порушили даний закон. Один із найбільш цікавих аспектів згаданого закону полягає в тому, що встановлюючи жорсткі рамки для управління витратами, він одночасно передбачає стимули для ведення сучасної практики управління бюджетом. Зокрема, таких як довгострокове бюджетне планування, зміцнення управління бюджетом за допомогою інформаційних технологій, які використовувалися для інших інновацій, які сприяли підвищенню прозорості, таких, наприклад, як електронна податкова декларація (використовується в Бразилії 98% платниками податків)

Реформа управління бюджетом в Австралії ставила завдання підвищення конкурентоспроможності країни із врахуванням того факту, що в період між 1950 і 1990 рр. країна опустилася з п'ятого на 15-те місце серед найбільш багатих розвинутих країн. Зміна ролі і функціонування інституційних організацій бюджетної архітектури країни розглядалася в якості ключового елемента знайденого рішення для підвищення конкурентоспроможності

Австралії. Втілені значні зміни в міжбюджетні відносини поставили розподіл засобів між бюджетами різних рівнів на більш стабільну і передбачувану основу. Аналізуючи досвід Австралії, можна зазначити, що бюджетні кошти є високо централізовані. І для розподілу бюджетних коштів по регіону використовується система централізованих відрахувань. Визначаються ці відрахування по розподільчій формулі, яка ставить за мету задовольнити бюджетні потреби нижчих рівнів. Удосконалення бюджетної системи Австралії передбачало послаблення існуючого жорсткого режиму річних бюджетних асигнувань.

Реформа бюджетної системи Канади була спрямована на досягнення принципу процесуальної справедливості при введенні практики бізнесу управління в державному секторі. А втілення таких принципів, як обережність, ефективність, економність і чесність при роботі з державними ресурсами, створили в Канаді загальну інституціональну культуру, яка в значній мірі спрямована на заміри і оцінку результатів виконання державних програм.

Внаслідок реформування бюджетної системи Іспанії були реалізовані нововведення в практику управління бюджетом через введення середньострокового бюджетного планування, а також результативних принципів при розподілі бюджетних асигнувань. Останні були введені, зокрема, в галузі послуг охорони здоров'я, вищої освіти і в телерадіомовленні.

За останні десятиліття В'єтнам відносять до тих країн, у яких досить стрімко розвивається економіка. В період від 1996—2005 року середньорічний ріст темп приросту ВВП сягав 7,3%. Докорінні зміни, які були зроблені у процесі реформування бюджетної системи:

1. Запровадження колективного та прозорого формування бюджету.
2. Перегляд бюджетних видатків.
3. Удосконалення державної інвестиційної програми.

4. Передача більш широких функцій розпорядникам бюджетних коштів по витратам коштів.

5. Реформи у сфері держзакупівель.

В основі успіху В'єтнаму лежить проведення реформ у сфері державних фінансів — реформування податкової політики і бюджетних видатків, враховуючи при цьому правильне управління бюджетом.

Реформування бюджетної системи Сінгапура полягало в головному завданні — «розумне управління», тобто відмова від соціальних витрат, які потребують капітальних вкладень, відмова від фінансування державних підприємств, електроенергії і т.д.. Також розвиток економіки супроводжувався профіцитом бюджету, але несприятлива ситуація на міжнародній арені призвела до дефіциту бюджету на 2015 рік, що склав 0,3% від ВВП (1,2 млрд сін. дол.).

Однією з головних ознак розвитку бюджетної політики є прозорість і повнота бюджету і бюджетних ризиків, які здійснюються та контролюється всіма сторонами. Вся інформація про податкові надходження є відкритою для суспільства. Також уряд розробив довгострокову стратегію стабільності бюджетної системи. Виконання державної програми перевіряється кожний рік, щоб не було жодних відхилень. З урахуванням того фактору, що Сінгапур є однією з найбільш глобалізаційних економік світу, парламент розробив концепцію гнучкості бюджету в умовах фінансової глобалізації. Реформування бюджетної системи і державне регулювання дало змогу Сінгапуру вийти на передові позиції на міжнародному рівні. Сінгапур займає перші позиції по свободі введення і якості роботи державної служби, також вона входить у трійку найбільш конкурентоспроможних країн.

Враховуючи досвід зарубіжних країн, серед напрямів розвитку бюджетного устрою в умовах децентралізації варто виділити такі:

- подальше посилення фінансової основи бюджетів місцевого самоврядування шляхом об'єднання територіальних громад сіл, селищ і міст із

метою створення повнофункціональних об'єднань громад із закріпленням за ними достатнього фінансового ресурсу для надання ними якісних суспільних послуг відповідно до державних соціальних стандартів;

- впорядкування системи діючих податкових пільг, що надаються за галузевою і професійною ознаками, та вирівнювання податкового навантаження за видами економічної діяльності, відмова від практики надання центральними органами виконавчої влади пільг, що зменшують доходи місцевих бюджетів на виконання власних повноважень, у зв'язку з чим не існуватиме потреби в наданні державою коштів на компенсацію таких втрат доходів місцевих бюджетів;

- функціонування повноцінного середньострокового бюджетного планування в розрізі головних розпорядників бюджетних коштів і бюджетних програм на рівні державного й місцевих бюджетів як результат затвердження трирічних бюджетів, що буде реальним кроком до підвищення ефективності видатків бюджету та якості бюджетної політики в цілому;

- повномасштабне застосування програмно-цільового методу при плануванні й виконанні державного та місцевих бюджетів усіх рівнів із організацією бюджетного процесу в жорсткій прив'язці до пріоритетів соціально-економічного розвитку;

- перегляд бюджетних правил стосовно здійснення видатків бюджету відповідно до розподілу бюджетних асигнувань за періодами бюджетного року згідно з бюджетною класифікацією з розширенням повноважень розпорядника бюджетних коштів одночасно з посиленням його відповідальності;

- встановлення чітких прозорих вимог щодо проведення

капітальних інвестицій за рахунок бюджетних коштів та надання державної фінансової підтримки суб'єктам підприємницької діяльності на інвестиційний розвиток;

- розширення інструментів управління бюджетними коштами із застосуванням методів аналізу та прогнозування рівня надходжень і витрат бюджету протягом бюджетного періоду;

- розвиток внутрішнього ринку цінних паперів із метою мінімізації боргових ризиків та оптимізації співвідношення обсягів внутрішнього й зовнішнього боргу.

3.2 Пріоритетні напрями розвитку бюджетного устрою в умовах бюджетної децентралізації України

Серед аспектів, що визначають підходи до визначення пріоритетних напрямів розвитку бюджетного устрою виділяють цілісність розвитку економіки та стійкість бюджетної системи. Серед факторів макроекономічної стійкості виділяють – розуміння сутності, змісту та механізму реалізації бюджетного устрою забезпечують ефективність виконань завдань, що стоять перед державою та її адміністративно-територіальними одиницями.

Економічне зростання країни забезпечується збалансованим фінансовим регулюванням, вагомою складовою якого є бюджет. Обсяг і порядок утворення основного централізованого державного грошового фонду в сукупності з напрямами і методами використання цих коштів створюють умови для виконання органами влади управлінських функцій, що суттєво впливає на досягнення цілей системи бюджетного регулювання, яка реалізується через складові механізму бюджетної системи. Адаптивний механізм бюджетного

устрою спрямований на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища.

Бюджетний процес є об'єктом державного регулювання, що забезпечує узгоджене функціонування всіх складових бюджетного устрою. Бюджетна стратегія, дієвість форм і методів управління державними фінансами формують відповідну дохідну частину бюджету. Від ступеня оптимізації обсягів і структури доходів та видатків бюджету залежить рівень економічного зростання країни. Економічна природа бюджетного регулювання як процесу полягає у сукупності взаємовідносин економічних, правових, інституційних бюджетних компонентів, пов'язаних з визначенням основних напрямів та пріоритетів бюджетної системи, плануванням та прогнозуванням бюджетних показників, формуванням та виконанням бюджету, здійсненням контролю за використанням бюджетних коштів.

Інвестиційно-інноваційна модель розвитку економіки, що забезпечує стимулювання соціально-економічного стану країни, має підтримуватися створенням умов планомірної та ефективної бюджетної системи. Зважаючи на недостатньо потужне інституційне забезпечення бюджетного устрою, необхідно впровадити сучасні системи бюджетного регулювання, що надасть можливість посилити стимулюючу функцію державних фінансів. Бюджетний устрій забезпечуватиме створення сприятливих умов для збільшення обсягів виробництва відповідно до інноваційного напрямку економічного розвитку та структурно-інституційних перетворень, стимулювання соціальної розбудови країни, підвищення якісного рівня життя населення одночасно з посиленням рівня збалансованості системи бюджетного регулювання. Інститут бюджетного регулювання має ґрунтуватися на сукупності форм, засобів, механізмів формування та реалізації завдань бюджетної системи, які визнають умови взаємовідносин учасників бюджетного процесу.

Важливим у процесі розробки і реалізації фінансово-бюджетної системи та розвитку бюджетного устрою є питання формування дохідної частини бюджету усіх рівнів. Доходи бюджету визначають напрями використання накопичень, що утворюються у процесі економічної діяльності, регулюють попит, структуру обсягів виробленої продукції та кінцевого споживання. Фінансова політика у сфері формування дохідної частини бюджету є адаптивним механізмом суспільного розвитку та відповідно трансформується з урахуванням структурних змін державного управління та тенденцій соціально-економічних перетворень.

Бюджетний устрій спрямований на формування оптимальної моделі перерозподілу фінансово-економічних ресурсів між рівнями бюджетної системи з метою створення умов для забезпечення належного розвитку відтворювальних процесів у суспільстві. Пріоритетними завданнями державних фінансових інститутів є підвищення рівня конкурентоспроможності економіки, оптимізація видатків бюджету, пов'язаних з структурними перетвореннями системи соціального забезпечення та податкової системи.

Перспективне прогнозування доходів бюджету є важливим та необхідним етапом реалізації бюджетного устрою, оскільки передбачає обсяги бюджетних ресурсів у розпорядженні держави, які вона може використовувати у майбутньому відповідно до пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку з метою виконання покладених на неї функцій та завдань.

Пріоритетними напрямами розвитку бюджетного устрою визначено: використання середньострокового бюджетного планування за головними розпорядниками бюджетних коштів, бюджетних програм; удосконалення методологічних засад програмно-цільового методу планування бюджету; застосування дієвих підходів до управління державними фінансами.

Необхідність у забезпеченні стійкого соціально-економічного розвитку країни та адміністративно-територіальних одиниць потребує переоцінки

формованих поглядів і підходів до особливостей інституційного розвитку бюджетного устрою України за доходами. Формування ефективного механізму бюджетного механізму дозволить збалансувати бюджетну систему та сприятиме розвитку фінансово-господарських, перерозподільних відносин на макро- і мікрорівні, вирівнюванню соціально-економічних диспропорцій.

Доцільним є удосконалення інституційних засад результативності бюджетного устрою, у тому числі формування доходів бюджету з урахуванням виваженої податкової політики, ефективного планування та використання видатків бюджету, регулювання міжбюджетних відносин, управління державним боргом виходячи з циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів, що сприятиме підвищенню динамічної збалансованості бюджету як вагомому інструменту розвитку соціально-економічних відносин країни.

На нинішньому етапі економічних перетворень у країні посилюється регулююча роль бюджету, яка полягає в перерозподілі валового внутрішнього продукту між сферами економічної діяльності, адміністративно-територіальними одиницями країни, різними соціальними групами населення для забезпечення ефективності соціально-економічного розвитку. Підходи до визначення пріоритетних напрямів бюджетної стратегії повинні розроблятися з урахуванням циклічності розвитку економіки, стійкості бюджетної системи, що сприятиме досягненню показників соціально-економічного розвитку країни. Держава має виходити із необхідності забезпечення фінансової та соціальної стабільності. Передбачуваність бюджетного устрою є одним із основних факторів загальної макроекономічної стійкості. Становлення бюджетних відносин відбувається із розвитком економіки, однак можливості використання бюджету в макроекономічному регулюванні пов'язані з умовами та результатами виробництва, рівнем розвитку економічних відносин. Бюджетний устрій є адаптивним механізмом у системі

регулювання економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць, спрямованим на забезпечення адекватності регулюючих заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища. Основне завдання бюджетного регулювання полягає в забезпеченні виконання завдань соціально-економічного розвитку країни, однак при цьому важливою є підтримка в необхідних межах запасу стійкості бюджетної системи. Будучи вагомим інструментом впливу на економічне зростання, вона водночас виступає об'єктом впливу з боку макроекономічного стану. Тож важливим є визначення ступеня взаємовпливу бюджетної системи і соціально-економічного розвитку країни.

Державна політика у сфері видатків бюджету справляє суттєвий вплив на обсяг сукупного попиту, який складається із споживчого попиту, інвестиційного попиту та попиту держави. В умовах економічного спаду держава повинна спрямувати зусилля на послаблення податкового навантаження на економіку, що одночасно збільшує бюджетний дефіцит. Таким чином бюджетне регулювання впливає на обсяг сукупного попиту, темпи і пропорції економічного розвитку [21].

На сучасному етапі важливим є підвищення ефективності видатків бюджету як інструменту впливу на динаміку економічного зростання. Економічна сутність ефективності державних видатків як складової системи бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку країни полягає у досягненні результативних показників, що відповідають основним цілям та завданням бюджетних призначень з урахуванням обсягу здійснених видатків бюджету.

Необхідною умовою ефективної фінансово-бюджетної системи є збалансованість бюджетів, які складають бюджетну систему України. Встановлювати цілі соціально-економічного розвитку та індикатори їх досягнення потрібно з урахуванням збалансованості бюджетних показників,

серед яких: доходи бюджету, видатки бюджету, дефіцит бюджету, рівень державного боргу, кредиторська заборгованість у бюджетній сфері [64].

Дієвий вплив бюджетного устрою на темпи економічного розвитку та інтегрований показник запасу стійкості бюджетної системи можна відчутти як одразу, так і з певним лагом у часі. При виборі напрямів спрямування бюджетних видатків визначальними є стратегічні орієнтири розвитку країни, у тому числі створення відповідних умов для структурної перебудови економіки, розвитку людського потенціалу, сприяння розробці та запровадженню наукоємних, конкурентоспроможних технологій. Основою для прийняття оптимальних управлінських рішень стосовно планування державного бюджету, складання відповідних фінансово-економічних планів діяльності, підготовки бюджетних запитів головними розпорядниками бюджетних коштів є здійснення моніторингу бюджетної результативності, що дає змогу отримати інтегральну оцінку виконання бюджетних програм [38].

Важливою умовою посилення впливу видаткової частини бюджету на економічне зростання і соціальний розвиток суспільства є розробка та запровадження обґрунтованих методів визначення обсягів і структури видатків державного та місцевих бюджетів. З метою найбільш ефективного розподілу бюджетних ресурсів відбувається подальше вдосконалення планування й виконання видаткової частини бюджету на основі програмно-цільового методу як складової системи перспективного бюджетного прогнозування і планування. Удосконалення системи планування видатків місцевих бюджетів шляхом запровадження програмно-цільового методу сприятиме підвищенню бюджетної прозорості, взаємозв'язку пріоритетів соціально-економічного розвитку територій із фінансовою складовою місцевого самоврядування, посиленню ефективності використання бюджетних коштів з урахуванням досягнутих результатів бюджетних програм. Необхідно вживати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості та прозорості бюджету, ефективності

використання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого державного фінансового контролю для посилення впливу бюджетної системи на соціально-економічний розвиток суспільства.

Основні напрями бюджетного устрою мають формуватися із пріоритетів, які визначають інноваційний розвиток економіки, а вагомим механізмом їх реалізації має стати бюджет розвитку. Перспективне прогнозування видатків бюджету – важливий інструмент державного регулювання економічних і соціальних процесів, оскільки він визначає напрями використання бюджетних коштів у майбутньому на основі визначених цілей та пріоритетів соціально-економічного розвитку держави на середньо- і довгострокову перспективу.

Сучасний етап розвитку бюджетних відносин характеризується зростанням ролі бюджетних видатків у процесі регулювання економічного розвитку країни та територій. За останні роки здійснено вагомі заходи щодо посилення обґрунтованості планування видаткової частини бюджету, її впливу на економічний поступ і соціальний розвиток суспільства.

Сучасний етап розвитку бюджетних відносин характеризується посиленням ролі бюджетних видатків у процесі регулювання соціально-економічного розвитку держави і регіонів. Від якості та своєчасності прийняття рішень з питань формування бюджетних видатків залежить збалансованість державних фінансів, рівень ефективності державного регулювання економічних процесів. У видатках бюджету знаходить відображення бюджетна політика у сфері державного регулювання та стимулювання виробництва, забезпечення розвитку науково-технічного прогресу, зовнішньоекономічної діяльності. Ефективне та результативне використання бюджетних коштів лишається однією з найважливіших проблем планування і виконання бюджету в умовах обмежених ресурсів. Важливим

кроком для вирішення цього питання є удосконалення системи управління видатками бюджету в частині підвищення результативності їх використання.

Програмно-цільовий метод планування видатків бюджету як інструмент бюджетного регулювання надає можливість встановлювати пріоритети в межах граничних обсягів бюджетних асигнувань, регулювати розподіл коштів між бюджетними програмами, сприяти більшій ефективності та прозорості використання бюджетних ресурсів, посилити взаємозв'язок між використаними бюджетними коштами та отриманими відповідними результатами, рівнем наданих суспільних послуг.

Важливою умовою посилення впливу видаткової частини бюджету на економічне зростання та соціальний розвиток суспільства є розробка та запровадження обґрунтованих методів визначення обсягів і структури видатків бюджету, запровадження дієвого механізму оптимізації бюджетних програм, удосконалення порядків використання бюджетних коштів.

Для України доцільно запропонувати стратегію стабілізації державних фінансів, виходячи з необхідності збалансування бюджету на основі функціонування фінансів та з урахуванням впливу внутрішніх, як інституціональних, так і макроекономічних, та зовнішніх (глобалізаційних) чинників. Пріоритетом для уряду має бути завершення реалізації реформ, спрямованих на модернізацію економіки та розбудову суспільних інститутів, розвиток бюджетної децентралізації. При цьому бюджетна політика має бути спрямована на відновлення політичного простору, що дозволить усунути негативний вплив інституціональних чинників, забезпечення фінансовими ресурсами необхідних трансформацій у суспільстві, з одночасною підтримкою відновлення і перспектив економічного зростання у довгостроковому періоді за рахунок посилення жорсткості бюджетних правил і вимог до виділення бюджетних коштів.

При вирішенні питання зменшення видатків з бюджету слід почати з ефективності використання виділених коштів по кожній статті видатків. Особливої уваги при проведенні аналізу заслуговують суми коштів, призначені для фінансування довгострокових програм, які не дають запланованого соціально-економічного результату.

Одним із заходів щодо подолання бюджетного дефіциту можна запропонувати залучення фінансових ресурсів на внутрішньому ринку.

Внутрішні запозичення не призводять до значного зростання інфляції, відсоткових і валютних ризиків. Кошти за обслуговування таких позик залишаються у державі, на підприємствах та у населення. Вони можуть перетворити їх у заощадження або інвестувати в економічні проекти. Якщо державою будуть створені відповідні умови для стимулювання підвищення інвестиційної привабливості вітчизняної економіки, тоді ланцюг: державні кошти за обслуговування внутрішніх позик – доходи підприємств та населення – інвестиції у соціально-економічні вітчизняні проекти, призведе до зростання та зміцнення економіки України.

Крім того, розвинутий ринок внутрішніх державних запозичень виступає важливим інструментом здійснення ефективної грошово-кредитної політики країни. Таким чином, фінансування бюджетного дефіциту можливе з використанням різних його способів. Структура джерел фінансування не є сталою. Це пояснюється значним коливанням обсягів надходжень від приватизації державного майна, вартості коштів, що залучаються, вартості позик та залишків коштів, що спрямовуються на покриття дефіциту, а також здійснення запозичень у значних обсягах протягом аналізованого періоду.

За рахунок внутрішніх джерел не завжди можна покрити існуючий розрив між доходами та видатками. Наявність внутрішніх і зовнішніх позик збільшує величину державного боргу. Оскільки це негативно позначається на стані збалансованості бюджету наступних років, тому у щорічному процесі

складання, розгляду, затвердження та виконання бюджету проводиться комплекс заходів, пов'язаних із збалансуванням бюджету. До них відносяться як удосконалення нормативно-правового забезпечення бюджетного процесу, так і пошук реальних джерел збільшення доходів бюджету.

Негативні наслідки бюджетного дефіциту потребують здійснення системи заходів, проведення активної фінансової політики, що застосовується у світовій практиці методів боротьби з дефіцитом. Прагнення до рівноваги бюджетних доходів і витрат шляхом збалансованості державного бюджету – це сьогодні одне з головних завдань удосконалення механізму бюджетного регулювання. Лише вирішуючи її, можна проводити цілеспрямовану фінансову політику. При цьому варто враховувати, що засоби розв'язання даної проблеми багато в чому визначаються тим, до якої межі і якими темпами потрібно прагнути до збалансування бюджетних витрат і доходів. У програму конкретних заходів щодо скорочення бюджетного дефіциту варто включити і послідовно проводити в життя такі заходи, що, з одного боку, стимулювали б приплив коштів у бюджетний фонд країни, а з іншого боку – сприяли скороченню державних витрат.

Слід зазначити, що в Україні в сучасних умовах практика балансування бюджету на бездефіцитній щорічній основі є нереалістичною, що пов'язано з нестачею фінансових ресурсів. Дефіцитне фінансування державної діяльності повинно бути орієнтоване на подальший розвиток, а не бути джерелом фінансування поточних витрат. Вітчизняний механізм бюджетного регулювання потребує подальшої модернізації в частині посилення законодавчого контролю над бюджетом та встановлення обмежувальних правил і жорстких процедур щодо деталізації бюджетного процесу і дисципліни його учасників.

Рис. 3.2. Шляхи удосконалення бюджетного регулювання

Таким чином, можна виділити три основні методи щодо удосконалення механізму бюджетного регулювання: збільшення дохідної частини бюджету; скорочення видаткової частини; скорочення дефіциту шляхом здійснення зовнішніх і внутрішніх позик (рис. 3.1). Україні слід комплексно застосовувати кожен із цих методів, зокрема: значною мірою слід збільшити дохідну частину бюджету шляхом проведення реформування податкової системи методами споживчого оподаткування та посиленню ролі прямого оподаткування, оптимізації приватизаційної політики шляхом розробки й упровадження приватизаційних програм, а також відмовою від приватизації стратегічно важливих об'єктів для країни; необхідно значно скоротити видаткову частину шляхом скорочення управлінських видатків і методами скороченнями кількості державних установ, які дублюють функції одна одної, у сфері оборони слід шляхом встановлення оптимальної кількості військовослужбовців і скорочення закупівлі військової техніки скоротити видатки, також слід скоротити дотації і субвенції державним підприємствам і місцевим бюджетам. Необхідно продовжувати удосконалювати систему програмного бюджетування, використовувати методи подолання бюджетного дефіциту. Щоб розв'язати проблему дефіциту бюджету в Україні, слід збільшити дохідну частину бюджету. У сфері міжбюджетних відносин необхідно зменшити дотаційність рецесивних регіонів та взяти курс на децентралізацію бюджетних відносин, коли створений у регіонах ВВП у

значних обсягах буде залишатись на місцях, винятком можуть бути трансферти, які будуть спрямовуватись на зростання рівня добробуту територіальних громад.

Реформування механізму бюджетного регулювання та бюджетної системи в цілому передбачає зміну ролі і місця бюджету у фінансовоекономічній системі, структурні зміни в розподілі та акумулюванні доходів і видатків, нові підходи до бюджетного дефіциту і джерел його фінансування, удосконалення організаційної вертикальної побудови бюджету за рівнями влади. Розглянуті напрями розвитку бюджетної системи дозволили надати пропозиції щодо шляхів удосконалення механізму бюджетного регулювання. Запропоновані заходи передбачають збалансування системи бюджетів усіх рівнів, удосконалення міжбюджетних відносин в державі з метою зменшення залежності місцевих бюджетів від трансфертів з державного бюджету, створення належних умов, необхідних для виконання місцевими органами влади покладених на них функцій.

Систему збалансування в Україні з 2015 року замінено системою бюджетного вирівнювання, яка передбачає горизонтальне вирівнювання податкоспроможності територій залежно від рівня надходжень на одного жителя, що знайшло відображення у вигляді змін до Бюджетного кодексу України. Збалансування бюджетів одного рівня неможливо провести лише розмежуванням їхніх доходів і видатків, це досягається за допомогою перерозподільних процесів в межах всієї бюджетної системи. Підвищення ефективності бюджетного регулювання фіскальних дисбалансів можна досягти лише за умови сполучення горизонтального та вертикального фінансового вирівнювання, при цьому фінансове вирівнювання має здійснюватися шляхом надання коштів недостатньо забезпеченим у фінансовому плані територіям у формі міжбюджетних трансфертів – дотацій та субвенцій, з одночасним

вилученням коштів у відносно забезпечених у фінансовому плані територій у формі реверсної дотації.

Реалізація нововведень та врахування зауважень до законодавства, узгодження чинних нормативно-правових актів з регулювання міжбюджетних відносини та прийняття нових забезпечить максимальну ефективність використання бюджетних ресурсів, удосконалив механізм бюджетного регулювання, сприятиме сталому соціально-економічному розвитку України.

ВИСНОВКИ

Бюджетний устрій є інструментом регулювання та стимулювання економіки з боку держави. Структура бюджету держави може розглядатися у двох розрізах - горизонтальному та вертикальному. У горизонтальному розрізі відображаються склад та співвідношення його доходів та видатків. Вертикальний же розріз відображає рівні органів державної влади та місцевого самоврядування (на кожному з цих рівнів затверджується та виконується окремий бюджет).

Безпосередній вплив за останні роки на виконання показників бюджету та діяльність держави має запроваджена реформа децентралізації метою якої є посилення ролі місцевої влади в суспільному секторі економіки. Держава виконує більш характерні для неї функції: соціальний захист та забезпечення населення, оборона, освіта, спеціалізована медицина тощо.

Заходи реформи бюджетної системи, які впроваджуються з 2015 року, прямо вплинули на виконання бюджетів державного та місцевого рівнів. В результаті аналізу доходної та видаткової частини місцевих бюджетів України виявлено, що частка доходів (без трансфертів) та видатків місцевих бюджетів у структурі ВВП й зведеного бюджету зазнала значних коливань, що свідчить про нестабільність державної політики формування доходів та видатків місцевих бюджетів. Основним джерелом надходжень місцевих бюджетів залишається податок на доходи фізичних осіб, частка якого у структурі доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) має тенденцію до зниження. Відбувається підвищення залежності місцевих бюджетів від рішень центральних фінансових органів щодо обсягів офіційних трансфертів, що свідчить про значну централізацію бюджетних коштів. У структурі видатків місцевих бюджетів переважають поточні видатки, частка яких має стійку тенденцію до зростання. Водночас відбулося зменшення частки капітальних видатків, що практично унеможлиблює використання місцевих бюджетів у якості інструменту інвестиційного розвитку регіонів.

Серед напрямів розвитку бюджетного устрою варто виділити наступні:

- подальше посилення фінансової основи бюджетів місцевого самоврядування шляхом об'єднання територіальних громад сіл, селищ і міст із метою створення повнофункціональних об'єднань громад із закріпленням за ними достатнього фінансового ресурсу для надання ними якісних суспільних послуг відповідно до державних соціальних стандартів;
- впорядкування системи діючих податкових пільг, що надаються за галузевою і професійною ознаками, та вирівнювання податкового навантаження за видами економічної діяльності, відмова від практики надання центральними органами виконавчої влади пільг, що зменшують доходи місцевих бюджетів на виконання власних повноважень, у зв'язку з чим не

існуватиме потреби в наданні державою коштів на компенсацію таких втрат доходів місцевих бюджетів;

- розвиток повноцінного середньострокового бюджетного планування;

- застосування програмно-цільового методу при плануванні й виконанні бюджетів усіх рівнів із організацією бюджетного процесу в жорсткій прив'язці до пріоритетів соціально-економічного розвитку;

- проведення системних структурних реформ у соціальній сфері, зокрема, найбільш назрілою й актуальною для суспільства є продовження реформи охорони здоров'я, в основу якої має покладено перехід до обов'язкового медичного страхування, перегляд бюджетних видаткових повноважень у цій сфері, у тому числі за рівнями бюджетів;

- перегляд бюджетних правил стосовно здійснення видатків бюджету відповідно до розподілу бюджетних асигнувань за періодами бюджетного року згідно з бюджетною класифікацією з розширенням повноважень розпорядника бюджетних коштів одночасно з посиленням його відповідальності;

- встановлення чітких прозорих вимог щодо проведення капітальних інвестицій за рахунок бюджетних коштів та надання державної фінансової підтримки суб'єктам підприємницької діяльності на інвестиційний розвиток;

- розширення інструментів управління бюджетними коштами із застосуванням методів аналізу та прогнозування рівня надходжень і витрат бюджету протягом бюджетного періоду;

- розвиток внутрішнього ринку цінних паперів із метою мінімізації боргових ризиків та оптимізації співвідношення обсягів внутрішнього й зовнішнього боргу.

В частині удосконалення механізму регулювання бюджетного устрою доцільно удосконалити підходи формування дохідної частини Зведеного бюджету шляхом проведення реформування податкової системи методами споживчого оподаткування та посиленню ролі прямого оподаткування, оптимізації приватизаційної політики шляхом розробки й упровадження приватизаційних програм; оптимізувати видаткову частину Зведеного бюджету шляхом скорочення управлінських видатків; продовжувати удосконалювати систему програмного бюджетування, використовувати методи подолання бюджетного дефіциту.

Проведенню ефективної бюджетної системи на місцевому рівні сприятиме розвинуте інституційне середовище з відповідним інституційноправовим, організаційним, інформаційним та інфраструктурним забезпеченням. Відтак, перспективами подальших наукових розвідок у даному напрямку має бути формування інституту та необхідності удосконалення інституційного середовища бюджетної системи на місцевому рівні, в яких співпраця органів місцевого самоврядування, громади та бізнесу спрямована на забезпечення сталого розвитку територіальних громад.

Для стабільного функціонування бюджетного устрою України необхідне ефективне інституційне забезпечення проведення реформи, а саме реалізація довгострокової стратегії, яка має забезпечити міцне підґрунтя України як високорозвиненої, соціально спрямованої країни, її інтегрування у світовий економічний процес як країни з конкурентоспроможною економікою, здатною вирішувати найскладніші завдання свого розвитку. Збільшення потенціалу у регіонах повинно супроводжуватись збільшенням їх відповідальності за розбудову локальної інфраструктури, а також має бути закріплене інституційними гарантіями дотримання балансу прав. Саме модернізація бюджетного регулювання повинна забезпечуватися шляхом досягнення інституційної симетрії, додержання принципів фіскальної справедливості та

відповідальності, що уможливить не лише збалансування бюджетних потоків, а й створить стимули для відновлення позитивної соціально-економічної динаміки розвитку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балацький Є. О., Бойко А. О. Теоретичні підходи до визначення бюджетного потенціалу міста та основні засади його формування / Є. О. Балацький, А. О. Бойко // Збірник наукових праць Харківського інституту банківської справи Університету банків справи НБУ. – 2011. – Випуск 1 (10), Частина II. – С. 212–216.
2. Буковинський С. Шляхи розвитку бюджетної системи України // Фінанси України. – 2003. – № 9. – С. 3-8.
3. Буряк П. Ю. Актуальні проблеми формування загального фонду державного бюджету України / П.Ю. Буряк // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки «Економічні науки». – 2010. – Вип. 7 (25) – С. 4-9.

4. Бюджетна політика в Україні в умовах ризиків сповільнення економічної динаміки: аналітична доповідь / О.О. Молдован [та ін.]; ред. Я.А. Жаліло; Національний інститут стратегічних досліджень. – К.: НІСД, 2012. – 75 с.
5. Бюджетна система: Навчальний посібник / [Баранова В.Г., Дубовик О.Ю., Хомутенко В.П. та ін.] за заг. ред. В.П. Хомутенко. – Одеса: Видавництво Бартенєва, 2014. – 392 с.
6. Бюджетна система: навчальний посібник для студентів напряму підготовки 6.030508 «Фінанси і кредит» / В.І. Оспіщев, В.П. Левченко, І.Л. Шевчук / Харківський державний ун-т харчування та торгівлі. – Х.: Вид-во «Факт», 2012. – 304 с.
7. Бюджетна система. Навч. посіб. / Н.І. Климаш, К.В. Багацька, Н.І. Дем'яненко та ін., за заг. ред. Т.А. Говорушко. – Львів «Магнолія 2006», 2014. – 296 с.
8. Бюджетна система: підручник / за наук. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. – К.: Центр учбової літератури, Тернопіль: Екон.думка, 2012. – 871 с.
9. Бюджетна система України та Євросоюзу: монографія / [С.О. Булгакова, О.І. Барановський., Г.В. Кучер та ін.]; за заг. ред. А.А. Мазаракі. – К.: КНТЕУ, 2010. – 409 с.
10. Бюджетна система України: тренінг-курс: навч. посібник. / За загал. ред. В.М. Опаріна; передм. Т.І. Єфименко. – К.: ДННУ, 2012. – 392 с.
11. Бюджетний кодекс України: Закон України від 8 лип. 2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
12. Бюджетний кодекс України: закон, засади, коментар / за ред. О. В. Турчинова. – К.: Парлам. вид-во, 2002. – 320 с.
13. Бюджетна та податкова децентралізація 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/pics/upload/42-a03d5bb4978a1f77328ceff81c1359be.pptx>.

14. Василик О. Д. Державні фінанси України: підручник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К.: Центр навч. л-ри, 2003. – 608 с.
15. Волохова І. С. Місцеві фінанси та перспективи поглиблення фінансової децентралізації в Україні: монографія / І.С. Волохова; Одеський нац. екон. ун-т. – Одеса: Атлант, 2014. – 461 с.
16. Воронова Л. К. Бюджетно-правове регулювання в СРСР / Л. К. Воронова. – К, 1975. – 183 с.
17. Гатаулліна Е. І. Державна фінансова політика у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою / Е. І. Гатаулліна // Економічний вісник університету. - 2015. - Вип. 27(1). - С. 149-155. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/escvu_2015_27%281%29__25.
18. Грузіна І. А. Сутність та складові бюджетної системи // «Молодий вчений». – 2016. - № 12 (39). – с. 730-733.
19. Державне фінансове регулювання економічних перетворень: монографія; Чугунов І.Я.; Павелко А.В.; Канєва Т.В. та інші. За заг. Ред. А.А. Мазараки. - К.: Київ. нац. торг.-екон.ун-т. - 2015. - 376 с.
20. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів / І.О. Луніна [та ін.]; ред. І.О. Луніна. – К.: НАНУ, Ін-т економіки та прогнозування, 2010. – 319 с.
21. Загорський В. С. Державне управління в системі формування і реалізації регіональної політики в сучасних умовах / В. С. Загорський // Регіональна економіка. - 2016. - № 3. - С. 19-25. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2016_3_5.
22. Закон України „Про Державний бюджет України на 2018 рік” від 07.12.2017 р. № 2246-VIII. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>.
23. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні гарантії» від 5 жовтня 2000 року № 2017-III. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>.

24. Закон України «Про місцеве самоврядування» від 21.05.1997 року № 280/97-ВР Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97%D0%B2%D1%80>.
25. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації: монографія; В.Р. Сіденко, М.І. Скрипниченко, В.С. Пономаренко, І.Я. Чугунов та ін. за ред Сіденка Київ: КНТЕУ, - 2017. - 648 с.
26. Карелін, С. Що приховує бюджетна децентралізація [Електронний ресурс] / С. Карелін. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/02/9/526144>.
27. Касич А. О. Програмно-цільове бюджетування як інструмент управління сталим розвитком господарства / А.О. Касич // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2015. – № 9. – С. 276-281 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.business-inform.net/pdf/2015/9_0/276_281.pdf.
28. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
29. Кохан І. В. Бюджетний механізм як суспільно-економічна категорія / І.В Кохан. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file/Збірник/2011-2/Кохан.pdf>.
30. Кудряшов В. П. Поняття бюджетної системи та її децентралізації// Фінанси України. – 2011. – № 8. – С. 25-32.
31. Лук'яненко І. Г. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія / І. Лук'яненко, М. Сидорович. – К.: НаУКМА, 2014. – 229 с.
32. Малишко В. В., Пучко А.О. Фінансова політика України на сучасному етапі Траектория науки // Международный электронный научный журнал. — 2017. — Т. 3. — № 1. URL: www.pathofscience.org.

33. Миколайчук М. М. Фінансово-економічний механізм забезпечення стійкого збалансованого розвитку регіону: монографія / М. М. Миколайчук ; за наук. ред. І. В. Розпутенка. – К.: НАДУ, 2010. – 308 с.
34. Молдован О. О. Державні фінанси України: досвід та перспективи реформ: монографія / О. О. Молдован. – К.: НІСД, 2011. – 380 с.
35. Музика О. А. Неподаткові доходи місцевих бюджетів України (фінансово-правове дослідження): монографія [Текст] / О. Музика. – К. : Атіка, 2006. – 256 с.
36. Мярковський А. І. Перспективи вдосконалення фінансового регулювання в Україні: глобальні виклики / А. І. Мярковський // Фінанси України. – 2014. – № 5. – С. 7–19.
37. Опарін В. Передумови та чинники розбудови ефективної бюджетної системи в Україні // Фінанси України. – 2005. – № 9. – С. 126-133.
38. Парижак Н. Формування ефективної бюджетної системи України // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 19-22.
39. Пасічник Ю.В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2005.- 642 с.
40. Патицька Х.О. Фінансова децентралізація як основа формування самодостатніх територіальних громад /Х.О. Патицька // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2015. –№ 10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4412>.
41. Перощук З. І. Ознаки правовідносин у сфері бюджетної системи України / З. І. Перощук // Часопис Київського університету права. - 2014. - № 2. - С. 119-123. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2014_2_29.
42. Перощук З. І. Проблеми правового регулювання доходів та видатків бюджетів, що становлять бюджетну систему України / З. І. Перощук // Актуальні проблеми держави і права. - 2014. - Вип. 74. - С. 172-177. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2014_74_27.

43. Податковий кодекс України (від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI) (із змінами і доповненнями) // *Голос України*. – 2010. – № 229-230. – 4 грудня. / Офіційний сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

44. Полозенко Д. Фінансова система України і бюджетний процес: сутність та шляхи їх удосконалення // *Фінанси України*. – 2011. – № 11. – С. 18-25.

45. Про бюджетну класифікацію: Наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 р. № 11 (із змінами) / Офіційний сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.acrada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16737440>.

46. Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та Інструкції щодо застосування класифікації кредитування бюджету: Наказ Міністерства фінансів України від 12.03.2012 р. № 333. / Офіційний сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0456-12>.

47. Постанова КМУ № 411 від 31.05.2017 р. «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2018-2020 роки». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2017-%D0%BF>.

48. Ротар Д. Місце правового інституту бюджетної установи в системі права // *Підприємництво, господарство і право*. – 2011. – № 8. – С. 110-112.

49. Савченко К. В. Стабілізаційна фінансова політика держави: концептуальні засади та механізм реалізації в Україні монографія / К. В. Савченко. – Київ: Акад. муніцип. упр., 2014. - 478 с.

50. Ставерська Т.О. Шевчук І.Л. Реформування міжбюджетних відносин в Україні // *Scientific Journal «ScienceRise»*. –2015. –№6/3 (11). – С. 29-34.

51. Токарева К. О. Бюджет і бюджетна система як вихідні поняття бюджетного права / К. О. Токарева // Форум права. - 2013. - № 1. - С. 10381042. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_1_171.
52. Фінанси. Бюджет. Податки: національна та міжнародна термінологія: у 3-х томах. / Ін-т світ. екон. і міжнар. відносин НАНУ, ДННУ «Акад. фін. Управління»; за ред. Т.І. Єфименко. – К., 2010. – Т. 2 – 648 с.
53. Фінанси: навч. посіб. / Крутова А.С., Близнюк О.П., Лачкова Л.І. та ін. – Х.: Лідер, 2013. – 560 с.
54. Чугунов І. Я., Брижан К. В. Бюджетна політика в умовах трансформації економіки. Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди. 2017. - № 32/1. - С. 241 - 251.
55. Чугунов І. Я. Бюджетна політика економічного розвитку / А.В.Павелко, І.Я.Чугунов // Вісник КНТЕУ. – 2015. – № 2 (100). – С. 64–73.
56. Чугунов І. Я. Бюджетна система як інструмент регулювання економічного розвитку: дис. д-ра екон. наук / Чугунов І. Я. – К., 2003. – 583 с.
57. Чугунов І.Я., Ігнатюк І.М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни // Чугунов І.Я., Ігнатюк І.М. // Фінанси, грошовий обіг, кредит // Економічний вісник університету. – 2016. - № 28/1. – С. 217-226.
58. Чугунов І.Я., Козарезенко Л.В. Державне фінансове регулювання розвитку людського потенціалу. Вісник КНТЕУ. - 2017. - № 3. - С. 116–132.
59. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. Економічний часопис-XXI. –2016. - № 3-4(2). – С. 66 – 69.
60. Чугунов І.Я., Насібова О.В. Еволюція фінансового механізму пенсійного забезпечення. Вісник КНТЕУ. - 2016. - № 1. - С. 80–97.

61. Чугунов І.Я., Пасічний М.Д. Бюджетно-податкова політика економічного розвитку. Науковий вісник Полісся. - 2018. - № 1 (13). - Ч. 1. С. 54-61.
62. Чугунов І.Я., Собчук С.І. Формування бюджетної політики економічного розвитку України. Вісник КНТЕУ. – 2018. - №3. - С. 103-116.
63. Юрій С. І. Бюджетна система України / С.І. Юрій, Й.М. Безкид. – К.: НІОС, 2000. – 217 с.
64. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.gov.ua>
65. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>.
66. The world factbook [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2186rank.html>.